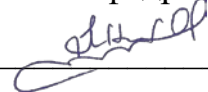

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

До захисту допустити:

Завідувач кафедри

 Максим БУЛИК

«19» листопада 2024 р.

**«ТРАНСФОРМАЦІЯ ОБОРОННОЇ ПОЛІТИКИ ФІНЛЯНДІЇ ПІД
ВПЛИВОМ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ»**

Кваліфікаційна робота

здобувача вищої освіти другого (магістерського)
рівня вищої освіти освітньо-професійної
програми «Міжнародні відносини»

Маголи Олега Ярославовича

Науковий керівник: Балабанов Костянтин
Васильович, д.політ.н., професор кафедри
політології та міжнародних відносин
Маріупольського державного університету

Рецензент: Трима Катерина Андріївна, кандидат
політичних наук, професор кафедри
міжнародних відносин, інформації та
регіональних студій Національного авіаційного
університету

Кваліфікаційна робота захищена з оцінкою відмінно / 90 / А

Секретар ЕК

 Анастасія ТРОФИМЕНКО

«17» грудня 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	7
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ОБОРОННОЇ ПОЛІТИКИ ФІНЛЯНДІЇ.....	24
РОЗДІЛ 3. ВПЛИВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА ОБОРОННУ ПОЛІТИКУ ФІНЛЯНДІЇ.....	43
ВИСНОВКИ.....	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	66

ВСТУП

Актуальність. Повномасштабне російське вторгнення в Україну в 2022 році значним чином вплинуло на всю систему міжнародної безпеки, змусивши країни активно вдатися до реформування власних оборонних підходів. Особливо активно цей процес можна простежити на прикладі безпекової та оборонної стратегії Фінляндії. Ця країна має унікальне геополітичне розташування: між західними країнами та Росією, маючи з останньою тривалий кордон. Саме подібна географічна особливість змусила Фінляндію тривалий час дотримуватися політики нейтралітету (ще починаючи з періоду холодної війни). Але при цьому країна активно розвивала свою оборонну сферу. Після розвалу СРСР Фінляндія хоча і стала більш європейсько орієнтованою (свідченням цього є вступ країни до ЄС), однак в при цьому принципи нейтралітету зберігалися (не вступала в НАТО, виконувала роль посередника для розвитку відносин між європейськими країнами та Росією, вбачаючи в цьому свою роль в забезпеченні безпеки на континенті). Та початок повномасштабної війни Росії проти України продемонстрував, що агресивна зовнішня політика РФ може становити пряму загрозу для її сусідів. В цих умовах постало питання щодо необхідності передивитися підходи до питань безпеки, бо нейтралітет вже не може бути запорукою безпеки. В Фінляндії запустилися активні трансформаційні процеси в безпековій та оборонній сферах (курс на вступ до НАТО, розбудова двосторонньої співпраці з провідними державами світу, такими як США, активізація розвитку військової промисловості, посилення сил самооборони тощо). На сьогодні всі ці процеси знаходяться в активній стадії, чим і обумовлюється актуальність нашого дослідження.

Об'єкт дослідження – оборонна політика Фінляндії.

Предмет вивчення – трансформаційні процеси в оборонній політиці Фінляндії під впливом російсько-української війни.

Мета дослідження: проаналізувати особливості трансформаційних процесів в оборонній політиці Фінляндії під впливом російсько-української війни

Для досягнення мети перед нами були поставлені наступні наукові **завдання:**

- дослідити поняттєво-категоріальний апарат дослідження;
- проаналізувати наукову літературу, джерельну базу та методологію дослідження;
- вивчити основні етапи, чинники, характерні риси становлення та розвитку фінської оборонної політики;
- визначити особливості впливу російсько-української війни на трансформацію оборонної політики Фінляндії.

В межах дослідження використовувався широкий перелік **наукової літератури та джерел.**

Перша група - література, присвячена теоретичним питанням безпеки та оборони, серед якої праці таких авторів як Болдуїн Д. А. [8], Бхал Ж. де [10], Кіосі Д. [40], Лоуренс М. [43], Бут К [12], Музорорі Р. [45], Нвабуезе Н. М. [49], Солтані Ф., Юсов М. А. [62], Сокурєнко В. [2], Праїтно А., Рудіянто, Сутрісно Є. [55], Котті А., Форсті А. [18], Драб Л. [22], Едмондс М., Міллс Г. [23], Купецький Р. [41]. Саме література з цієї групи дала змогу нам сформуванати теоретичну базу нашого дослідження, визначити основні поняттєві категорії, які ми використовували при дослідженні оборонної політики Фінляндії.

Друга група – література, присвячена історії розвитку безпекової стратегії Фінляндії, серед якої праці таких авторів як Апунен О. [7], Белломо О. [9], Бломберг Я. [11], Вісурі П. [76], Песу М. [51], Вісурі П. [75], Гарро Ж. [33], Каннінен Е. [38], Ройко-Йокєла Х., Ройко-Йокєла Т., Мангєлоя Е. [59], Салмінієнк П. [61], Хольма Х. [35], Брау Е. [13], Куусєла Я. [42], Ноккала А.

[47], Пенттіля Р.Е.Я., Карвінен Я. [50]. Наукова література з цієї групи дала нам змогу прослідкувати весь шлях становлення безпекової та оборонної сфери Фінляндії починаючи з періоду після завершення Другої світової війни, дослідити, яким чином оборонна стратегія змінювалася під впливом різних загроз на різних етапах розвитку міжнародного співтовариства, як кроки робилися фінським керівництвом, під впливом чого та до яких трансформацій в суспільстві вони призводили.

Третя група – література, присвячена особливостям трансформації оборонної політики Фінляндії під впливом російсько-української війни, серед якої праці таких дослідників як Броммессон Д. [15], Міхальський А., Броммессон Д., Екенгрєн А.-М. [44], Райтасало Я. [56], Ріантоко Д., Прасохо Е. [58], Піллай Х. [52], Куєтара І. де ла. [19], Свенссон Г. [65], Шиманський П. [66], Фельдман Д. « [25], Елонхаймо Т. [24]. Наукові розробки з цієї групи дали нам змогу прослідкувати, яким чином повномасштабне російське вторгнення вплинуло не лише на оборонну та безпекову політику Фінляндії, але й визначити його вплив на регіональну систему безпеки, на особливості зміни стратегічних підходів у позиціонуванні Фінляндії на міжнародній арені – наприклад, відмова від нейтральності та вступ до НАТО.

Також наше дослідження передбачало роботу з великою кількістю різноманітних джерел, серед яких ми також виокремили декілька груп. По-перше, міжнародні документи, які визначають правила діяльності держав на міжнародній арені. До таких документів можна віднести «Статут Організації Об'єднаних Націй» [3]. По-друге, міжнародні двосторонні договори, сюди можна віднести «Угоду між США та Фінляндією» [5], «Угоду про оборонне співробітництво між Урядом Фінляндської Республіки та Урядом Сполучених Штатів Америки» [6]. По-третє, чисельні програми, звіти, статистичні матеріали різноманітних державних органів Фінляндії. Серед джерел цієї групи можна виокремити наступні: «Сильна та віддана Фінляндія. Програма уряду прем'єр-міністра Петтері Орпо» [4], «Звіт уряду про політику безпеки та оборони Фінляндії за 2001 рік, представлений парламенту 13 червня 2001

року» [29], «Урядовий звіт про зовнішню та безпекову політику Фінляндії. 2024» [34], звіти Міністерства оборони [20], [36], звіти та публікації Міністерства закордонних справ [26], [28], [72], доповіді служби безпеки та розвідки Фінляндії (SUPO) [31], матеріали уряду, офісу прем'єр-міністра [8], [74] тощо. Використання всіх представлених вище джерел дало нам змогу більш комплексно та об'єктивно оцінити особливості трансформації оборонної політики Фінляндії, основні зміни в її стратегії, плани політичного керівництва країни щодо розвитку оборонної сфери на найближчі роки.

Методи дослідження. Наше дослідження передбачало використання широкого кола різноманітних загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, зокрема системний підхід, проблемний підхід та метод історизму, аналіз та синтез, статистичний метод, якісний аналіз тексту, контент аналіз, аналіз поняттєвих категорій, прогностичний метод та метод моделювання. Комплексне застосування всіх наведених вище методів дослідження дало нам змогу досягти поставлених мети та наукових завдань.

Наукова новизна. Вперше до української історіографії вводиться ряд іноземних джерел, які дають можливість дослідити особливості трансформаційних процесів в оборонній політиці Фінляндії під впливом російсько-української війни.

Практичне значення. Матеріали й отримані результати можуть використовуватися в навчальному процесі при підготовці спецкурсів зовнішньої політики країн Європи, європейської безпеки у закладах вищої освіти України.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний зміст роботи викладений на 76 сторінках. Список використаних джерел складається з 78 найменувань.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження оборонної політики Фінляндії передбачає використання цілого ряду поняттєвих категорій, серед яких такі поняття як «безпека», «оборона», «оборонна політика», «оборонна дипломатія» тощо. Аналіз основних наукових підходів до цих дефініцій дало нам змогу сформуванати теоретичне підґрунтя для дослідження оборонної політики Фінляндії.

Оборонна сфера діяльності будь-якої держави, перш за все, пов'язана з таким поняттям як «безпека». На сьогодні існує безліч підходів до розуміння цього терміну. Реалістичний підхід передбачає розгляд безпеки у прив'язці до держави. Саме держави виступають творцями загроз безпеці інших держав, а також являються об'єктом загроз безпеці [45]. У хоча різні дослідники реалістичного напрямку надають різне значення безпеці, їхні визначення зазвичай обертаються навколо збереження та захисту суверенітету та територіальної цілісності держави. Загрози для держави, як правило, виникають у формі зовнішніх військових загроз, тоді як засобами досягнення безпеки є власні війська держави. Реалісти бачать державу центральною діючою особою у світовій політиці і тому вважають, що безпека стосується саме захисту держави [10].

Представники ліберального напрямку розглядають безпеку через призму мирного співіснування. Вони пропонують концепт «колективної безпеки» – об'єднання держав для боротьби з загрозами безпеки. Розвиваються ідеї запобігання війни, стримування агресії правовими методами. Метод попередження та усунення війн в межах ліберального підходу добре розкрито в теорії демократичного світу. Наголошується, що спільні демократичні та ліберальні цінності найкраще пояснюють мир і співпрацю, що існують серед демократичних держав. Наприклад,

Європейський Союз, поступово еволюціонував від регіону зі складною безпекою до регіону, де проповідуються принципи кооперативної безпеки. Це є свідчення того, що в межах існування демократичної культури конфлікти можна вирішувати мирним шляхом [45].

Конструктивістський підхід розглядає безпеку як місце переговорів та змагання, де актори змагаються за визначення своєї ідентичності та цінностей, які будуть характеризувати їхні політичні дії (цим пояснюється, наприклад, існування громадянських війн – боротьба за цінності, які будуть визначати розвиток держави) [45].

Існує також підхід до безпеки, який отримав назву «емансипація». К. Бут вважав, що «емансипація» - це звільнення людей (як індивідів, так і груп) від тих фізичних і людських обмежень, які заважають їм здійснювати те, що вони вільно обрали б робити. Тому референтними об'єктами безпеки повинні бути люди, а не держава, оскільки моральна мета держави полягає у виконанні суспільного договору та захисті свого населення. Центральна роль держави полягає не в тому, щоб захищати себе, а в тому, щоб забезпечити виконання суспільного договору та захистити своє населення, особливо враховуючи, що державі надається легітимність через згоду її народу. Держави – це засіб досягнення безпеки, а не ціль безпеки [12].

Дослідник М. Лоуренс виокремлював три підходи до розуміння безпеки:

- безпека як профілактика: зусилля спрямовуються на запобігання виникненню загроз шляхом усунення основних причин, які їх породжують, до того, як вони з'являться;
- безпека як контроль (захист): зусилля спрямовуються на контроль, захист або усунення явної загрози;
- безпека як стійкість: коли загрози неможливо контролювати або усунути, безпека як стійкість зосереджується на здатності соціальних систем «відновлюватися» та оговтатися від потрясінь - це стосується гнучкості та адаптивності суспільств, їх жорсткості

та того, як вони можуть зменшити свою вразливість до руйнувань і краху [43].

Незважаючи на багатогранне розуміння безпеки, її військовий сектор все ще має тенденцію домінувати, особливо, якщо насильницькі загрози інтенсивні в операційному середовищі. Вони часто вважаються такими, що вимагають найбільшої уваги та готовності, навіть якщо ненасильницькі загрози можуть бути більш помітними в мирний час [47].

Політику безпеки можна розділити на різні сегменти дій; політика стабілізації, управління конфліктами та захист. Політика стабілізації спрямована на досягнення безпечного та стабільного робочого середовища, яке створює якомога менше загроз і яке забезпечує можливість контролювати їх у джерелі. У політиці малої держави ця дія здебільшого є сферою зовнішньої політики, а її інструментами є дипломатія разом з економічними винагородами та/або санкціями. Управління конфліктами передбачає широке використання інструментів, як правило, у співпраці з іншими державами в різних міжнародних конфліктах. Третій сегмент, захист, в основному здійснюється через оборонну політику [47].

З поняттям безпека, особливо в його реалістичному підході, дуже тісно пов'язано поняття «оборона». Треба зазначити, що як в цивільних, так і в військових науках немає єдиного підходу до розуміння цього поняття. З військовому розумінні - це один з видів ведення бою, або вид військових дій, які спрямовані на відбиття наступу супротивника [2]. Якщо розглянути поняття оборона в контексті його прив'язки до держави, то наприклад Закон України «Про оборону» дає наступне визначення: «Оборона України - це комплекс політичних, економічних, екологічних, воєнних, соціальних і правових заходів щодо забезпечення незалежності, територіальної цілісності, захисту інтересів держави і мирного життя народу. Метою оборони України є створення всіх необхідних умов для запобігання воєнному нападу та для збройної відсічі можливій агресії проти України у будь-який час і за будь-яких обставин.» (стаття 1) [1].

При цьому треба відрізнити оборону від інших форм військової активності держави (наприклад, боротьба з тероризмом). Серед науковців існує думка, що поняття оборона дуже тісно пов'язано з поняттям право держави на самооборону (основний виняток із заборони застосування сили чи погрози сили в міжнародних відносинах). Саме самооборона спрямована на захист існування держави як такої та її суверенітету [2].

Цьому питанню присвячена 51 стаття Статуту ООН: «Цей Статут жодним чином не зачіпає невід'ємного права на індивідуальну або колективну самооборону, якщо відбудеться збройний напад на Члена Організації, доки Рада Безпеки не вживе заходів, необхідних для підтримки міжнародного миру та безпеки» [3]. Пункт 16 Статуту НАТО зазначає, що найбільша відповідальність Альянсу полягає в захисті й обороні території країн – членів НАТО та їх населення від нападу. При цьому Альянс не розглядає жодну країну як супротивника, але ніхто не повинен сумніватися в рішучості НАТО, якщо безпека будь-якого з її членів буде під загрозою [2].

Тісно пов'язано з поняттям оборона поняття «оборонна політика». Зазвичай під оборонною політикою розуміють набір планів, дій і стратегій, спрямованих на захист країни або регіону від внутрішніх або зовнішніх загроз. Оборонна політика може включати все: від зброї та військового обладнання до дипломатії та стратегій міжнародної торгівлі. Загалом головною метою оборонної політики є захист суверенітету, територіальної цілісності та національної безпеки країни [58].

Оборонна політика зазвичай охоплює три основні аспекти, тобто стратегію, доктрину та оборонний бюджет. Стратегія оборони стосується загального плану протидії загрозам, з якими може зіткнутися країна, включаючи розвиток і застосування військових і невійськових сил. Оборонна доктрина - це набір принципів і правил, які визначають, як і коли країна використовуватиме військову силу. Водночас оборонний бюджет передбачає виділення коштів на фінансування всіх аспектів оборонної політики,

включаючи розробку та закупівлю озброєння та підготовку військового персоналу [58].

Оборонна політика є структурою, яка постійно розвивається разом зі зміною внутрішніх і зовнішніх умов. Серед чинників, які впливають на оборонну політику, можна виокремити наступні.

По-перше, зміни в ландшафті глобальної безпеки, включаючи тероризм, асиметричні загрози та геополітичні зміни, вплинули на оборонну політику в різних країнах. Зміни в глобальній системі безпеки справили значний вплив на оборонну політику в усьому світі. Поява тероризму як всеосяжної загрози після терактів 11 вересня спонукала країни переглянути свої оборонні пріоритети та виділити ресурси на боротьбу з тероризмом. Асиметричний характер сучасних загроз, таких як недержавні суб'єкти та кібервійна, також зумовив необхідність коригування оборонних стратегій. Уряди визнали необхідність адаптації своєї політики для ефективного вирішення цих нетрадиційних проблем [58].

По-друге, прогрес у військових технологіях і зростаюча важливість кібернетичної та космічної областей вимагають коригування оборонних стратегій. Прогрес у військових технологіях відіграв вирішальну роль у формуванні оборонної політики. Швидкий розвиток у таких сферах, як штучний інтелект, автономні системи та високоточна зброя, змусив країни адаптувати свої стратегії для використання цих можливостей. Зростання важливості кібернетичної та космічної сфер спонукало країни посилити свої можливості кіберзахисту та космічні засоби, визнаючи потенційну вразливість і можливості, які представляють ці сфери [58].

По-третє, відносини між країнами, зокрема альянси та передбачувані загрози безпеці, відіграли вирішальну роль у формуванні оборонної політики. Відносини між країнами значною мірою вплинули на оборонну політику. Альянси та партнерства відіграли ключову роль у формуванні оборонних стратегій держав. Спільні зусилля в оборонних дослідженнях, спільні військові навчання та обмін розвідданими дозволили країнам об'єднати

ресурси та досвід, зміцнивши свою колективну безпеку. Навпаки, сприйняті загрози безпеці з боку інших країн або регіональні конфлікти змусили країни змінити свої оборонні пріоритети та відповідно розподілити ресурси [58].

По-четверте, досягнення національних інтересів, регіональна стабільність і захист суверенітету залишаються ключовими рушійними силами оборонної політики в різних країнах. Захист національних інтересів, регіональна стабільність і захист суверенітету незмінно залишаються в основі оборонної політики в різних країнах. Уряди вважають пріоритетом захист своєї територіальної цілісності, забезпечення безпеки та добробуту своїх громадян, а також захист їхніх економічних і стратегічних інтересів. Оборонна політика розроблена для вирішення цих вимог, враховуючи регіональну динаміку та геополітичні міркування [58].

На сьогодні поряд з поняттям «оборонна політика» активно застосовується термін «оборонна дипломатія».

Генезис терміну «оборонна дипломатія» тісно пов'язаний зі змінами у розумінні міжнародної безпеки та пов'язаної політики національної безпеки після холодної війни. Для неї, з одного боку, була характерна демілітаризація цієї сфери міжнародних відносин, а з іншого – ширше сприйняття ролі збройних сил, виходячи за межі їх наступальних, оборонних чи стримуючих ролей [41]. Британські політологи Ендрю Котті та Ентоні Форстер вважають, що джерела оборонної дипломатії слід шукати у військовій дипломатії [18]. Згідно з визначенням Берндта фон Штадена, колишнього міністра закордонних справ Федеративної Республіки Німеччина, військова дипломатія «стосується питань військових місій, а також участі військових представників у переговорах щодо роззброєння та контролю над озброєннями». Тому військову дипломатію можна розуміти як певний набір завдань лише для військових представників, аташе з питань оборони чи інших військових представників під час виконання ними миротворчих місій і операцій, а також для міжнародного військового співробітництва [22]. На думку Юліана Сутора військова дипломатія – це діяльність Міністерства національної оборони у

сфері безпеки та оборони держави на міжнародній арені, тобто виконання завдань Міністерством оборони лише за межами держави, не враховуючи, наприклад, ролі збройних сил, військової освіти чи кооперації оборонних галузей [64].

Концепція військової дипломатії мала стати частиною більш місткого поняття – оборонної дипломатії. В сучасних умовах оборонна дипломатія фактично піддається адаптації до умов дій, певним чином розширюючись разом із зміною парадигми сучасних міжнародних відносин, діапазону її впливів та їх необхідних форм. Вона спрямований на мінімізацію ворожнечі та зміцнення довіри між державами. Проте, на відміну від класичної військової дипломатії, вона визначає наявність потреб, які роблять можливим обмін інформацією та міжособистісні контакти [22].

Перші спроби визначити концепцію оборонної дипломатії були зроблені британцями, які ввели це поняття до «Огляду стратегічної оборони» (SPO), оголошеного Міністерством оборони в 1998 році. Цей документ визначає оборонну дипломатію як мирне використання засобів захисту з метою досягнення позитивних результатів у розвитку двосторонніх і багатосторонніх відносин з конкретною країною / країнами [21]. При цьому оборонна дипломатія не включає військові операції, але сприяє таким формам співпраці, як: обмін персоналом, кораблями та літаками, візити високого рівня та вищого командування, двосторонні зустрічі та діалог, тренування та навчання, регіональні оборонні форуми, військові допомогу, заходи зміцнення довіри та нерозповсюдження. Її основна мета – будувати та підтримувати довіру та сприяти розвитку демократичних збройних сил, запобігати та вирішувати конфлікти [22].

Мартін Едмондс та Грег Міллс характеризували оборонну дипломатію як будь-яке використання збройних сил (крім війни) для досягнення національних цілей [23]. Це визначення схоже до визначення Антона дю Плессіс: оборонна дипломатія – це мирне використання військового персоналу, включаючи військових аташе, для запобігання конфліктам [53].

А. Котті та А. Форстер у 2004 році запропонували розширене визначення оборонної дипломатії як мирного (неконфронтаційного) використання збройних сил та відповідної інфраструктури (насамперед міністерств оборони) як інструменту зовнішньої політики та безпеки [18]. Таким чином, такий підхід до питання розширює його зміст, беручи до уваги мирне використання збройних сил, роль Міністерства оборони, використання військових аташе для запобігання конфліктам.

Тан Сі Сенг і Бхубхіндар Сінгх з Сінгапуру ще ширше трактували оборонну дипломатію, вказуючи на провідну роль керівного складу оборонного відомства і збройних сил. Вони визначили оборонну дипломатію як спільне та скоординоване застосування мирних ініціатив співпраці між керівництвом оборони та збройних сил для зміцнення довіри, протидії кризам і вирішення конфліктів. Вони також виділили дві функції оборонної дипломатії: прагматичну та трансформаційну. Перший, на їхню думку, зосереджений на підтримці існуючого стану співпраці та безпеки між двома або більше країнами у вибраному регіоні. Другий орієнтований на виконання завдань, пов'язаних із вирішенням кризи та поверненням до балансу, безпеки та співпраці [22].

На думку цих дослідників, оборонна дипломатія має здійснюватися на декількох рівнях. Перший рівень - залучення та особисті дії політичних лідерів, міністрів, начальників оборони/начальників генеральних штабів, штабів і стратегічних штабів. Другий рівень –військові академії, освітні, аналітичні та науково-дослідні центри, а також ті, що пов'язані з аналітичним центром Міністерства оборони. Третій рівень – представники громадських неурядових організацій (громадянське суспільство) [22].

В узагальненому вигляді можна визначити наступні ключові характеристики оборонної дипломатії:

- орієнтована на мінімізацію ворожнечі та побудову довіри між державами (у цьому сенсі вона «заякорена» в загальних завданнях дипломатії);

- у контексті регіонального та глобального залучення держав за допомогою «мирного використання військового персоналу для запобігання конфліктам» це створення стабільної та тривалої співпраці та сприяння прозорості у сфері оборони;
- може служити реалізації спільних наднаціональних цілей;
- покликана впливати на зміну позиції партнерів;
- має підтримувати впровадження законодавчих норм щодо широких питань безпеки;
- підтримує діалог з партнерами, що може бути метою дій держави, а також інструментом реалізації її конкретних інтересів. Як наслідок, це безпосередньо сприяє зміцненню довіри та порозуміння в міжнародних відносинах [22].

Оборонна дипломатія діє в рамках міжнародного права, чинних правил і звичаїв дипломатії, а також національного законодавства, яке формує конкретні структурні рішення, визначає принципи співпраці з іншими державними інституціями, особливо з МЗС, ставить цілі та завдання. Діяльність оборонної дипломатії, як інструменту зовнішньої політики та безпеки держави, сприяє розвитку військового співробітництва та побудові коректних відносин між державами. У цій сфері, зокрема, активізуються ресурси Міністерства національної оборони, у тому числі збройні сили. Однак вона не створює самостійно зовнішньої оборонної політики, а є лише інструментом досягнення політичних цілей міністра оборони [22].

Серед основних задач оборонної дипломатії, як інструменту зовнішньої політики та безпеки держави, можна виокремити наступні:

- сприяння двосторонньому або багатосторонньому співробітництву у сфері військових відносин, безпеки та оборони. Це реалізується шляхом призначення та прийняття аташе з питань оборони в столицях держав, військових і цивільних представників у збройних силах і міністерствах оборони, «особистої дипломатії»

командувачів, керівників оборонних відомств, а також різних ad hoc місій;

- підготовка, ведення переговорів та підписання контрактів і угод у сфері оборони;
- «ведення» двосторонніх і багатосторонніх зустрічей на різних рівнях, включаючи основні військові поради;
- підтримка партнерів у реформуванні сектору безпеки та розвиток їхнього потенціалу для участі у військових операціях;
- проведення навчання та навчання в школах і військових академіях військовослужбовців і цивільних працівників Міноборони;
- постачання військової техніки та матеріалів;
- військове консультування для міжнародних потреб;
- планування, організація та проведення двосторонніх та багатосторонніх військових навчань;
- організація візитів літаків, кораблів та іншої військової техніки в дружні країни;
- логістична допомога в кризових і гуманітарних операціях, спричинених природними явищами та катастрофами;
- підтримка зусиль з розбудови військової інфраструктури, необхідної для організації співробітництва та взаємної оборони;
- сприяння демократичному цивільному контролю над збройними силами;
- підтримка дотримання домовленостей у сфері контролю над озброєннями та роззброєння, заходів зміцнення довіри та контролю за спеціальними об'єктами[23].

Особливості нашого дослідження передбачали використання широкого кола наукової літератури та джерел, серед яких можна виокремити декілька основних груп. Вся наукова література була нами скомпонована у три тематичні блоки.

Перша група - література, присвячена теоретичним безпеки та оборони. Визначення та еволюцію концепту «безпека» було розглянуто такими дослідниками як Болдуїн Д. А. «Поняття безпеки. Огляд міжнародних досліджень»[8], Бхал Ж. де «Безпека: По суті спірне поняття?» [10], Кіосі Д. «Традиційні та нетрадиційні підходи до безпеки: точки дотику та розбіжності» [40], Лоуренс М. «Три підходи до безпеки: Попередження, захист та стійкість» [43], Бут К. «Теорія світової безпеки» [12]. Корисним для нашого дослідження був аналіз підходів до розуміння безпеки через призму класичних теорій міжнародних відносин, в цьому контексті для нас стали в нагоді праці Музорорі Р. «Порівняння теоретичних підходів до безпеки: Реалізм, конструктивізм та лібералізм» [45], Нвабуезе Н. М. «Теорії безпеки: критичний аналіз» [49], Солтані Ф., Юсов М. А. «Поняття безпеки в теоретичних підходах» [62].

До окремої підгрупи наукової літератури можна віднести дослідження, які висвітлювати питання, пов'язані з оборонною сферою, як складовою безпеки. Серед них особливо хотілося б відзначити публікації Сокуренко В. «Оборона як ефективний засіб забезпечення безпеки суспільства та держави» [2], Праїтно А., Рудіянто, Сутрісно Є. «Реалізація національної оборонної політики: розуміння концепції в епоху тисячоліть» [55]. Цікаве теоретичне напрацювання в сфері оборони пов'язано з такою сучасною поняттєвою категорією як «оборонна дипломатія», яка сьогодні аналізується доволі активно представниками різних наукових шкіл. Серед досліджень з цієї тематики, опрацьованих в межах нашого дослідження, можна виокремити наступні: Котті А., Форсті А. «Переформатування оборонної дипломатії: нова роль допомоги у військовому співробітництві» [18], Драб Л. «Оборонна дипломатія - важливий інструмент реалізації зовнішньої політики та забезпечення безпеки держави» [22], Едмондс М., Міллс Г. «За горизонтом: оборона, дипломатія та військово-морські можливості Південної Африки» [23], Купецький Р. «Оборонна дипломатія - спроба концептуалізації» [41].

Саме література з цієї групи дала змогу нам сформувати теоретичну базу нашого дослідження, визначити основні поняттєві категорії, які ми використовувати при дослідженні оборонної політики Фінляндії.

Друга група – література, присвячена історії розвитку безпекової стратегії Фінляндії.

Перш за все треба виокремити праці, які аналізували особливості розвитку безпекової складової зовнішньої політики Фінляндії, починаючи з закінчення Другої світової війни та до сьогодні. Серед них Апунен О. «Політика очей. Інститут зовнішньої політики 1961-2006» [7], Белломо О. «Маленька, але готова: як Фінляндія підготувалася до захисту» [9], Бломберг Я. «Туга за стабільністю. Кінець холодної війни і Фінляндія» [11], Вісурі П. «Фінляндія під тиском великих держав 1944-1947» [76]. Також важливими для нашого дослідження були роботи, які аналізували особливості становлення та трансформації фінської оборонної сфери: Песу М. «На шляху до мейнстріму: оборонна політика Фінляндії від кінця холодної війни до посилення безпеки в 2010-х роках» [51], Вісурі П. «Між Сходом і Заходом - оборонна політика за часів Кекконена» [75], Гарро Ж. «Збройний наратив - новий простір битви. Перший рівень захисту» [33]. Інформацію щодо розвитку військово-промислової сфери ми отримали з таких наукових розвідок як Каннінен Е. «Закупівля військового обладнання для збройних сил Фінляндії після Другої світової війни та пов'язані з цим політичні рішення» [38], Ройко-Йокела Х., Ройко-Йокела Т., Мангелоя Е. «Готовність через міжнародне співробітництво: Оборонно-промислова стратегія Фінляндії в умовах мінливого оперативного середовища з середини 1990-х до початку 2020-х років» [59]. Корисною також для нас стала робота Салмінінєк П. «Комплексна та військова оборонна доктрини Фінляндії у відповідь на нові загрози та нові технології» [61], яка аналізувала ті зміни, які відбувалися в оборонній та безпековій сфері Фінляндії у відповідь на нові виклики, які почали актуалізуватися після закінчення холодної війни, та праця Хольма Х. «Сили оборони. Міжнародне військово-співробітництво» [35], де вивчилися нюанси та роль міжнародного

співробітництва в військовій сфері на розвиток оборонної та безпекової стратегії Фінляндії.

В окрему підгрупу можна виокремити роботи, які присвячені співпраці Фінляндії з НАТО, особливостям трансформації цієї співпраці на різних етапах та в різним міжнародних умовах: Брау Е. «Що Фінляндія може запропонувати НАТО» [13], Куусела Я. «Адаптація фінської оборони до членства в НАТО та зміни безпекової ситуації» [42], Ноккала А. «Йдеться про захист. Оборона на шляху Фінляндії до НАТО» [47], Пенттіля Р.Е.Я., Карвінен Я. «Довгий шлях до НАТО» [50].

Таким чином, саме наукова література з цієї групи дала нам змогу прослідкувати весь шлях становлення безпекової та оборонної сфери Фінляндії починаючи з періоду після завершення Другої світової війни, дослідити, яким чином оборонна стратегія змінювалася під впливом різних загроз на різних етапах розвитку міжнародного співтовариства, як кроки робилися фінським керівництвом, під впливом чого та до яких трансформацій в суспільстві вони призводили.

Третя група – література, присвячена особливостям трансформації оборонної політики Фінляндії під впливом російсько-української війни. Особливості змін в зовнішній, безпековій та оборонній політиці Фінляндії після вторгнення РФ в Україну в 2022 році проаналізовані у таких роботах як Броммесон Д. «Зовнішня та безпекова політика Фінляндії: Від наведення мостів до ядра Заходу» [15], Міхальський А., Броммесон Д., Екенгрен А.-М. «Малі держави і дилема геополітики: зміна ролі Фінляндії та Швеції» [44], Райтасало Я. «Фінська оборона «зліва від вибуху» [56], Ріантоко Д., Прасохо Е. «Еволюція оборонної політики: тенденції та фактори, що формують національні стратегії» [58], Піллай Х. Починається нова ера фінської зовнішньої політики [52].

Вплив російського фактору на безпекову та оборонну політику Фінляндії на сучасному етапі досліджено в працях Куетара І. де ла. «Підземне місто» Гельсінкі відображає напружену ситуацію у відносинах з Росією» [19],

Свенссон Г. «Життя в умовах невизначеності: як сусідство з Росією впливає на безпекову політику Фінляндії» [65], Шиманський П. «З Росією праворуч від кордону: безпекова політика Фінляндії» [66]. Дуже детально проаналізовано особливості еволюції безпекових стратегій Фінляндії після російського вторгнення в Україну в розвідці Фельдмана Д. «Еволюція безпекової стратегії Фінляндії у відповідь на російсько-українську війну» [25].

Нюанси протидії російській гібридній війні, основні кроки фінського уряду в цьому напрямку, їхня ефективність – все це досліджено в роботі Елонхаймо Т. «Комплексний підхід до безпеки у відповідь на російську гібридну війну» [24].

Наукові розробки з цієї групи дали нам змогу прослідкувати, яким чином повномасштабне російське вторгнення вплинуло не лише на оборонну та безпекову політику Фінляндії, але й визначити його вплив на регіональну систему безпеки, на особливості зміни стратегічних підходів у позиціонуванні Фінляндії на міжнародній арені – наприклад, відмова від нейтральності та вступ до НАТО.

Також наше дослідження передбачало роботу з великою кількістю різноманітних джерел, серед яких ми також виокремили декілька груп.

По-перше, міжнародні документи, які визначають правила діяльності держав на міжнародній арені. До таких документів можна віднести «Статут Організації Об'єднаних Націй» [3], який визначає безпекові принципи в системі міжнародних відносин починаючи з періоду, коли завершилася Друга світова війна та була створена ця організація.

По-друге, міжнародні двосторонні договори, сюди можна віднести «Угоду між США та Фінляндією» [5], «Угоду про оборонне співробітництво між Урядом Фінляндської Республіки та Урядом Сполучених Штатів Америки» [6]

По-третє, чисельні програми, звіти, статистичні матеріали різноманітних державних органів Фінляндії. Серед джерел цієї групи можна виокремити наступні: «Сильна та віддана Фінляндія. Програма уряду прем'єр-

міністра Петтері Орпо» [4], «Звіт уряду про політику безпеки та оборони Фінляндії за 2001 рік, представлений парламенту 13 червня 2001 року» [29], «Урядовий звіт про зовнішню та безпекову політику Фінляндії. 2024» [34], звіти Міністерства оборони [20], [36], звіти та публікації Міністерства закордонних справ [26], [28], [72], доповіді служби безпеки та розвідки Фінляндії (SUPO) [31], матеріали уряду, офісу прем'єр-міністра [8], [74] тощо.

Використання всіх представлених вище джерел дало нам змогу більш комплексно та об'єктивно оцінити особливості трансформації оборонної політики Фінляндії, основні зміни в її стратегії, плани політичного керівництва країни щодо розвитку оборонної сфери на найближчі роки.

Наше дослідження передбачало використання широкого кола різноманітних загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. В основі роботи лежить системний підхід, при структуруванні матеріалу застосовувався проблемний підхід та метод історизму (зокрема при аналізі різних етапів еволюції оборонної політики Фінляндії від 1945 року та до сьогодні).

Серед ключових методів можна виокремити аналіз та синтез (при роботі з тематичними блоками дослідження), статистичний метод (при вивченні даних та показників розвитку оборонної сфери Фінляндії). Для вивчення документів (як внутрішніх так і зовнішніх) застосовувався аналіз тексту, як якісний, так і кількісний (контент аналіз). Формування теоретичних засад дослідження було б неможливим без аналізу поняттєвих категорій. Прогностичний метод та метод моделювання стали у нагоді при формулюванні висновків дослідження та визначення перспектив розвитку оборонної політики Фінляндії на найближчу перспективу.

Комплексне застосування всіх наведених вище методів дослідження дало нам змогу досягти поставлених мети та наукових завдань.

Висновки до Розділу 1.

Оборонна політика являється структурною частиною більш ширшого поняття «безпека». Не дивлячись на наявність великої кількості підходів до розуміння безпеки в сучасній науці (як класичних, так і специфічних), значення військової складової на втрачає своєї актуальності. Втіленням військової складової безпеки держави являється поняття «оборона», яке безпосередньо корелюється з правом країни на самооборону (що затверджено як на міжнародному рівні, так і в нормативних документах національних держав) та являється діяльністю, спрямованою на захист існування держави як такої та її суверенітету. Практичне втілення планів, дій і стратегій, спрямованих на захист країни або регіону від внутрішніх або зовнішніх загроз називається оборонною політикою. Оборонна політика включає в себе розгалужений перелік інструментів (зброю, військові сили, дипломатію, політичну та торгову стратегію тощо, які використовуються для захисту суверенітету, територіальної цілісності та національної безпеки країни); включає у себе стратегію, доктрину, оборонний бюджет; являється величиною, що постійно трансформується у відповідь на зміну внутрішніх та зовнішніх чинників та викликів.

Сьогодні поряд з оборонною політикою активно використовується термін «оборонна дипломатія», яка трактується або як більш розвинуте поняття «військової дипломатії», або як ширший концепт, який включає військову дипломатію, але не обмежується нею. В узагальненому вигляді «оборонну дипломатію» можна визначати як діяльність держави, яка спрямована на мінімізацію ворожнечі між державами та орієнтовану на побудову довіри між ними (перш за все, за допомогою діалогу, впровадження міжнародних законодавчих норм, розвитку прозорості та тривалої співпраці в сфері оборони між державами). Вона функціонує в рамках міжнародного права, чинних правил та звичаїв дипломатії.

В межах нашого дослідження було опрацьовано широке коло наукової літератури, серед якої ми визначили наступні тематичні групи: література,

присвячена теоретичним безпеки та оборони; література, присвячена історії розвитку безпекової стратегії Фінляндії; література, присвячена особливостям трансформації оборонної політики Фінляндії під впливом російсько-української війни. Також робота передбачала залучення великої кількості різноманітних джерел, серед яких міжнародні документи, які визначають правила діяльності держав на міжнародній арені; міжнародні двосторонні договори; чисельні програми, звіти, статистичні матеріали різноманітних державних органів Фінляндії.

Методологія дослідження спиралася на використання широкого кола загально наукових та спеціалізованих методів дослідження задля комплексного вивчення нашої теми.

РОЗДІЛ 2.

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ОБОРОННОЇ ПОЛІТИКИ ФІНЛЯНДІЇ

Характерні риси безпекової політики Фінляндії безпосередньо пов'язані з історичними та геополітичними особливостями розвитку цієї країни, серед яких близькість як до європейського світу, так і до Росії. Щодо фінсько-російських відносин, то починаючи з періоду отримання Фінляндією незалежності від Російської імперії у 1917 році, вони розвивалися доволі напружено, проявом цієї напруженості став ряд війн (1939 рік, 1941-1944 роки). В умовах формування біполярного світу та враховуючи територіальну близькість Радянського Союзу Фінляндія була змушена формувати свою безпекову політику на принципах нейтральності та балансування [25].

В період президентства Дж.К. Паасікві у 1948 році Фінляндія та СРСР уклали Договір про дружбу, співробітництво та взаємну допомогу (Договір FCMA), який мав на меті надати гарантії, що фінська територія не буде використана західними країнами для наступу на схід, та потенційно сформувати фінсько-радянський альянс [76]. Однак сподівання СРСР на формування фінсько-радянського альянсу не здійснилося, а роль Фінляндії в межах договору по факту звелася до захисту власної фінської території, хоча водночас Фінляндія була змушена відмовитися від приєднання до європейських ініціатив (план Маршала, Європейське співтовариство тощо).

Фактично під час Холодної війни Фінляндія здійснювала дві оборонні стратегії одночасно. В межах першої стратегії (офіційно проголошеної) передбачався розвиток добрих відносин з СРСР, в межах другої (не проголошеної офіційно) зусилля спрямовувалися на захист від радянського нападу [50].

З 1952 році Фінляндія перестає у своїй безпековій політиці орієнтуватися виключно на зовнішню політику та починає розбудовувати власну оборонну сферу. Було прийнято нове законодавство та розроблено нові підходи до організації сил самооборони (У той же час, в зовнішній сфері в умовах панування наддержав на міжнародній арені Фінляндія, яка розмішувалася між конфронтуючими таборами впливу, мала мало свободи). В 1957 році було відновлено діяльність Ради оборони. Ще до цього у 1956 році Фінляндія почала брати участь у миротворчих операціях ООН: спочатку в Суеці, а в 1964 році — на Кіпрі [35].

З початку 1960-х років в країні формуються умови для розвитку оборони та оборонної політики, яка поступово починає набувати тих рис, які їй притаманні і сьогодні (принцип тотальної оборони та абсолютної готовності до кризових ситуацій різних секторів суспільства [47]). В межах підходу «тотальної оборони» реалізовувалася політика нейтралітету, крім того вона охоплювала освітню сферу, щоб сформувати у призовників і військовослужбовців знання та розуміння правильної політики [60].

Також в 1960-х роках офіційно запроваджується поняття «політика безпеки», а в 1970 році розпочали роботу комітети з оборони, що полегшило парламенту розвиток довгострокової оборонної спроможності. Комітети могли давати рекомендації та посилювати будь-які існуючі плани оборонного відомства, які потім затверджувалися парламентом [38]. Поступово, з впровадженням нової військової доктрини, відбувається і переорієнтація так званої «фронтної» оборони на територіальну оборону. Сили оборони були реорганізовані, і в 1966 році було прийнято новий поділ військових округів [47].

У 1981 році третій парламентський комітет з питань оборони розробив доктрину управління кризою в оборонній політиці Фінляндії. Ця доктрина орієнтувалася на так звану «сіру фазу» у міжнародних відносинах: криза між миром і війною, яка була більш імовірною, ніж раптова тотальна війна. Було зазначено, що Фінляндія являється країною, яка здатна впливати на розвиток

подібної кризи, а тому має поступово підвищувати свою обороноздатність [47].

Треба зазначити, що Радянський Союз не вважав Фінляндію нейтральною державою, обґрунтовуючи це положеннями про співпрацю в межах Договору FCMA. Західні країни навпаки були схильні вважати Фінляндію нейтральною. З початку 1970-х років Радянський Союз намагався посилити свій вплив на політику нейтралітету Фінляндії, натякаючи на зобов'язання, які договір FCMA покладав на Фінляндію, та посилити військові відносини з Фінляндією. Подібний курс радянського керівництва досяг піку в 1978 році, коли маршал Устинов запропонував провести спільні військові навчання між Фінляндією та Радянським Союзом. Однак Фінляндія, на чолі з президентом Кекконеном, рішуче відхилила цю пропозицію [75].

Курс на підтримку нейтралітету паралельно з розбудовою оборонної галузі мав підтримку з боку громадськості. Згідно з опитуваннями Консультативної ради з питань оборонної інформації (ABDI), відсоток тих громадян, хто вважав, що захист від нападу буде необхідним, навіть якщо результат буде невизначеним, до середини 1980-х років зріс до 73% (на початку 1970-х років був лише 42%). Також у 1970-х роках 84–96% фінів оцінювали політику Фінляндії як правильну; 80% респондентів вважали Договір FCMA позитивним для міжнародного статусу Фінляндії (подібні суспільні настрої зберігалися до середини 1980-х років). Загроза з боку Радянського Союзу все ще вважалася головною загрозою політики безпеки Фінляндії [39].

Таким чином, період з початку 1960-х років і до закінчення холодної війни в 1990 році для Фінляндії можна назвати періодом безпеки, заснованої на політиці активного нейтралітету та незалежної оборони, в тих умовах лі Фінляндія активно відігравала роль будівника мостів між Сходом і Заходом [76].

З початку 1990-х років основним курсом Фінляндії залишався курс на надійну національну оборону, вважалось, що він вже достатньо себе

виправдав. Фінляндія також звільнила більше простору для маневрів в сфері зовнішньої політики, політики безпеки та оборони, відмовившись в односторонньому порядку від обмежень, які Паризький мирний договір 1947 року висував до її оборонної сфери [51]. Однак закінчення холодної війни стало викликом для традиційної політики безпеки Фінляндії, перш за все, у сфері, яка стосувалася загрози з боку Росії, про яку на попередніх етапах намагалися мовчати. Про «нордичний баланс» більше не було ні потреби, ні можливості говорити. Закінчення холодної війни та пов'язані з цим міжнародні потрясіння відкрили для Фінляндії двері до європейської інтеграції [47].

Нова глобальна та європейська архітектура безпеки, що характеризувалася домінуванням американського впливу, змусила Фінляндію в 1992-2013 роках виробити нову орієнтацію власної безпеки. За часів президентства Мауно Койвісто (1982-1994) і Мартті Ахтісаарі (1994-2000) Фінляндія використовувала своє унікальне європейське геополітичне положення. Вона активно залучала дипломатію, використовувала м'яку силу та свій миролюбний й нейтральний образ, який сформувався в попередній період та був вписаний в фінську систему цінностей, як у відносинах з ЄС, так і у відносинах з Росією [25].

Фінляндія вступила до Європейського Союзу 1 січня 1995 року. Її членство розширило можливості реалізації політики стабілізації (як частини політики безпеки) для найближчих сусідів Фінляндії. Однією з таких можливостей став Північний вимір Європейського Союзу. Зміна основного курсу політики безпеки шляхом приєднання до Європейського Союзу була важливою, вона призвела до серйозних змін в обороні та управлінні конфліктами. Оборонна політика Фінляндії стала інтернаціоналізованою, і Фінляндія почала значно більше брати участь у міжнародному цивільно-військовому управлінні кризою, а також у місіях, відмінних від традиційних миротворчих місій [47].

Європейська інтеграція збільшила можливості Фінляндії брати участь у розробці спільної європейської політики безпеки та оборони та, водночас, поглибити співпрацю в контексті НАТО, враховуючи більш активне та більш вимогливе управління регіональними кризами, такими, наприклад, як в країнах колишньої Югославії [47].

Вступ Фінляндії зміцнив інституційну структуру ЄС і водночас підвищив репутацію Фінляндії як дипломатичного посередника. Це узгоджувалося з відносною слабкістю Росії на той час, що призвело до її готовності йти на компроміс зі Сполученими Штатами та Європою щодо основних питань безпеки (зокрема підписання Договору між Росією і США про подальше скорочення і обмеження стратегічних наступальних озброєнь, операція «Буря в пустелі») [25].

В цих умовах фіни вирішили не вступати в НАТО, щоб не погіршувати відносини з Росією та всю атмосферу безпеки в Європі. Натомість Фінляндія віддала перевагу проведенню політики, яка б сприяла зближенню ЄС і Росії, започаткувавши співпрацю в економічних питаннях в енергетиці, туризмі, безпеці кордонів та інших сферах між сторонами. Найяскравішим успішним прикладом цієї політики стала Ініціатива північного виміру (NDI), яку очолила Фінляндія та підтримував ЄС, спрямована для покращення зв'язків між Росією та її сусідами. Цей напрямок співпраці спирався на сподівання, що Росія поступово перетвориться на більш надійного та поміркованого актора, що потенційно призведе до лібералізації та демократизації [25].

Однак паралельну в межах європейської інтеграції Фінляндії в безпековій сфері існували проблеми щодо майбутнього військового співробітництва, яке передбачалося в межах Маастрихтського договору (концепція спільної оборони), та їх співвідношення з оборонною стратегією Фінляндії [11].

Спільна зовнішня та безпекова політика (СЗБП) була започаткована Маастрихтським договором 1992 року, та посилена Лісабонським договором, який набув чинності у 2009 році, зміцнивши СЗБП та зробивши її головним

інструментом підвищення ефективності та глобальної ваги зовнішньої політики ЄС. Лісабонський договір започаткував посаду Верховного представника ЄС із закордонних справ і політики безпеки та Європейську службу зовнішніх дій. Інструменти, доступні Спільній зовнішній та безпековій політиці, включають політичні та економічні інструменти, інструменти військового та цивільного врегулювання криз. Також ЄС використовує різноманітні дипломатичні інструменти, такі як політичний діалог, висновки та заяви Європейської Ради, дипломатичні представлення офіційних поглядів, обмежувальні заходи щодо третіх країн (санкції), які являються одними з більш відчутних заходів, доступних СЗБП [26].

Цілі Спільної зовнішньої та безпекової політики Європейського Союзу викладені в Глобальній стратегії зовнішньої політики та політики безпеки Європейського Союзу 2016 року. ЄС продовжує активізацію своїх зусиль, з метою посилення зовнішніх та внутрішніх можливостей та єдності ЄС, визначених у Глобальній стратегії. Прикладом цих зусиль можна вважати документ під назвою «Стратегічний компас», прийнятий навесні 2022 року. Стратегічний компас враховує зміни у безпековій ситуації в Європі та представляє собою конкретну стратегію розвитку співпраці ЄС у сфері безпеки та оборони. Він встановлює ряд задач перед спільнотою: посилення військового потенціалу, посилення стійкості, підвищення ефективності можливостей ЄС щодо швидкого реагування та врегулювання криз, покращення військової мобільності та підвищення оперативної сумісності ЄС. Саме ця структура стала одним з ключових стратегічних інструментів реалізації безпекової стратегії Фінляндії в межах її членства в Європейському Союзі [26].

Відносини з НАТО у Фінляндії почали розвиватися після приєднання до Програми НАТО «Партнерство заради миру» (ПЗМ) у 1994 році, після чого розпочався Процес планування та аналізу (PARP). Навіть якщо оперативна сумісність Сил оборони була в основному розроблена для операцій з підтримки миру, було досить очевидно, що вона відкриває вікно для Фінляндії,

щоб отримати допомогу для цілей оборони, якщо це необхідно. Оновлення миротворчого законодавства в 1995 році заклало основу для участі Фінляндії в операції IFOR/SFOR під проводом НАТО в Боснії та Герцеговині в 1996 році. Проте уряд Фінляндії рішуче наголошував, що ПЗМ не передбачає жодних змін у оборонному рішенні Фінляндії [50].

У червні 1997 року С.Телботт під час зустрічі з прем'єр-міністром Ліппоненом навіть пропонував Фінляндії членство в НАТО, але цю пропозицію було відхилено. Подібне рішення повністю вписувалося в зовнішньополітичну та безпекову стратегію Фінляндії та відображало її особливу обережність щодо поглибленої співпраці з НАТО, особливо в умовах коли основні зусилля країни були зосереджені на зобов'язаннях і можливостях, пов'язаних з членством в ЄС [47]. Крім того, громадська думка не підтримувала жодних змін статус-кво. У 1997 році 67% фінів вважало, що Фінляндія у військовій сфері повинна залишатися без союзників. Якщо ж Фінляндія все ж таки прийме рішення щодо вступу в НАТО, то найбільш оптимальним варіантом було б членство, яке б не передбачало розміщення будь-яких воєнних сил або баз інших держав НАТО на фінській території в мирний час [39].

Ставлення Фінляндії до розширення НАТО базувалося на тому, що розширення має відбуватися таким чином, щоб воно зміцнювало стабільність і безпеку всього континенту та запобігало появі нових ліній розмежування та сфер інтересів. Фінляндія ж продовжить розробляти свою оборонну політику та національну оборону на основі свого геополітичного положення та історичного досвіду [47]. У звіті про політику безпеки та оборони Фінляндії 2004 року зазначалося, що разом з глобалізацією внутрішня і зовнішня безпека Фінляндії стає все більш залежною від загальної міжнародної ситуації. Загрози та виклики безпеці все частіше мають транскордонний характер, тому для протидії ним надзвичайно важливо розширити двостороннє та багатостороннє співробітництво на регіональному та глобальному рівнях, встановити процедури, які мають обов'язкову силу. Ключовими в цьому напрямку

являються ЄС та США. Політика безпеки та оборони Фінляндії перш за все спрямована на захист незалежності країни та основних демократичних цінностей суспільства, а також на сприяння безпеці та добробуту всіх громадян. У звіті Росія була описана як «найважливіша військова сила в сусідніх з Фінляндією областях». Позиція Фінляндії щодо членства в НАТО була коротко визначена таким чином; «Подача заявки на членство в Альянсі залишатиметься можливістю в політиці безпеки та оборони Фінляндії в майбутньому» [30].

Навіть не дивлячись на те, що більшість фінів продовжувала підтримувати відсутність союзників у військовому плані, однак Фінляндія поступово брала на себе все більше зобов'язань щодо членства в НАТО. Рівень підтримки такого курсу у 1998–2004 роках коливався між 45% і 66%. У 2004 році співпрацю з НАТО позитивно оцінили 70% респондентів (2). Але при цьому жодна партія не наважилася почати підтримувати фактичну заявку на членство в НАТО. Акцент продовжували робити на незалежну оборонну спроможність Фінляндії. Восени 2004 року 58% фінів вважали здатність Фінляндії до оборони хорошою; 80% респондентів вважали, що фіни повинні захищатися від нападу, навіть якщо кінцевий результат війни буде невизначеним, і лише 18% заявили, що спробують виїхати з країни, якщо почнеться війна [47].

Однак ближче до кінця першого десятиліття XXI століття відродження військової та економічної могутності Росії поклало кінець відносно мирній епосі та спонукало Фінляндію переглянути свою стратегію. Агресивна зовнішня політика Росії, кульмінацією якої спочатку стало вторгнення до Грузії в 2008 році, а потім анексія Кримського півострова та початок війни на сході України в 2014 році, посилила небезпеку Фінляндії. Нова ситуація спонукала Фінляндію до поступового переходу до більш жорстких силових заходів з метою коригування та впливу на рішення ЄС щодо впровадження дипломатичних заходів проти Росії, включно з приєднанням до режиму економічних санкцій. Дотримуючись політики ЄС, Фінляндія намагалася

запобігти ситуації, коли вона залишилася б без союзників або кращих варіантів захисту [25].

Ці хоча в цей період президент Фінляндії Саулі Ніністе приймає рішення що вступ Фінляндії в НАТО поки що є несвоєчасним, однак при цьому продовжує зміцнюватися безпекова співпраця зі США, ЄС та північними сусідами. У цей час Фінляндія все ще намагалася підтримувати певний рівень коректних відносин з Росією, сподіваючись, що це зможе прокласти шлях для конструктивного діалогу в майбутньому та знайти дипломатичне вирішення ситуації в Україні [25].

Безпекова та оборонна стратегія Фінляндії спирається на модель так званої тотальної оборони, яка була вперше формалізована в 2003 році, то потім модернізувалася в межах офіційних оновлень у 2006, 2010 та 2017 роках. Модель базується на зростаючій співпраці між різними органами влади, бізнес-спільнотою та третім сектором у боротьбі з широким спектром загроз безпеці. Ці загрози включають інформаційні загрози, загрози для мереж даних, загрози великомасштабної імміграції, тероризм, військовий тиск на Фінляндію та десятки інших сценаріїв загроз тощо [56].

У білій книзі з політики безпеки та оборони 2001 року зазначено, що суспільство вживає запобіжних заходів у разі виняткових обставин і різноманітних руйнівних ситуацій, що виникають за звичайних обставин. Метою є запобігання виникненню ситуацій, які можуть підірвати функціонування суспільства, та створення механізмів управління такими ситуаціями та їх наслідками. Під час надзвичайних обставин забезпечується забезпечення існування населення та національної економіки, підтримується верховенство права та забезпечується територіальна цілісність і незалежність країни [29].

Планування на випадок надзвичайних ситуацій було розпочато ще в 1999 році. Воно охоплювало широке коло проблем, включаючи інфекційні захворювання, інформаційні загрози, загрози, спрямовані на електронні комунікації та інформаційні системи, міжнародну організовану злочинність,

тероризм, зміни в навколишньому середовищі, великі катастрофи, і раптові масштабні переміщення населення [29].

Через два роки, у 2003 році, було опубліковано перший урядовий офіційний політичний документ на тему забезпечення життєдіяльності суспільства від усіх видів загроз (не лише військових чи техногенних, але й тих, що спричинені силами природи). Ця стратегія забезпечення життєдіяльності суспільства визначила широкий спектр потенційних майбутніх загроз і поклала на різні органи відповідальність за їх вирішення. Крім цього, стратегія 2003 року визначила процес, за допомогою якого будь-який варіант відповіді на широкий спектр загроз безпеці здійснюватиметься в рамках існуючих структур влади (від центрального уряду до регіональних і місцевих органів влади). Крім того, бізнес-спільнота була інтегрована в комплексну модель безпеки, оскільки багато основних повсякденних послуг надаються компаніями. Так само в модель був інтегрований третій сектор: пошуково-рятувальні служби, добровільна військова оборона, культурна та молодіжна сфера тощо [56].

Ключем до подібної операційної моделі був чіткий розподіл праці і відповідальності між органами влади та іншими інституціями для боротьби з різними видами загроз. Суть цього підходу щодо управління загрозами базувалася на тому, що компетентний орган є агентом підтримки, а всі інші агенти підтримки надають всю необхідну допомогу та підтримку головному агенту. Ця схема була чітко сформульована вже у програмах 2001 року [29].

Розуміння важливості та значного потенціалу нових загроз стало стимулом внесення змін до завдань фінських сил оборони. У новому «Законі про сили оборони» 2007 року обов'язки було перегруповано та розділено на три основні блоки. Першим завданням залишалася військова оборона території та незалежності країни, основною метою була підтримка надійної військової обороноздатності для запобігання та протидії військовим наступам на Фінляндію. Друге завдання полягало в підтримці всіх інших (не військових) органів влади у виконанні ними завдань безпеки, що корелювалося з

функціональністю концепції комплексної оборони. Третє завдання передбачало участь у міжнародному врегулюванні криз. Саме на виконання першого завдання мало спрямовуватися понад 90% військових ресурсів [56].

На трансформації в фінській військовій доктрині впливали такі фактори як збільшення дальності, швидкості та ефективності потенційного супротивника разом із змінами, спричиненими політичними міркуваннями. З метою відповіді на нові умови приймалися додаткові нормативно-правові акти, наприклад «Оттавська конвенція про заміни для персоналу», яка передбачала створення методів заміни, які призведуть до закупівлі боєприпасів великої дальності, артилерійських знарядь і ракетних установок, ракет, засобів «повітря-земля», бойових машин підвищеної швидкості та захисту тощо. Таким чином після реформ, особливо проведених в 2015-2016 роках, фінська система територіальної оборони, заснована на призовній службі та досить великих військових резервах, мала стати кращою в сфері оперативної ефективності та технологічного прогресу [56].

Також підвищення боєздатності фінських військових сил мала сприяти їх участі в операціях з врегулювання криз за кордоном. У своїй зовнішній та оборонній політиці Фінляндія брала участь не лише у форматі Північної співпраці NORDEFSCO, але й у роботі Європейського оборонного агентства, P&S-ініціативах ЄС та виступала в якості партнера у багатонаціональних операціях НАТО. Подібне багатонаціональне співробітництво відзначалося і в сфері цивільних можливостей управління кризами. Фінляндія також підтримувала ініціативи щодо посилення розвитку потенціалу таких організацій як ЄС і НАТО [29].

Важливо зазначити, що в Фінляндії викликала глибоке занепокоєння відсутність спільної парадигми безпеки між Росією та Заходом. Щодо відносин з Росією, то об'єктивні геополітичні умови визначали особливості дипломатії Фінляндії щодо РФ починаючи з 2014 року. А саме, вони базувалися на наступних принципах: потреба взаємодіяти, спілкуватися та розмовляти один з одним зараз, коли відносини перебувають у найгіршому

стані за останній період. Війна Росії проти України, розпочата 24 лютого 2022 року, зруйнувала можливість дійти значних дипломатичних результатів в комунікації між Росією та Заходом. З точки зору Фінляндії (маленької держави, яка межує з великою військовою державою) це може мати катастрофічні наслідки для Європи, регіону Балтійського моря та самої Фінляндії. Тому Фінляндія мала розпочати розпочала процес переосмислення свого політичного погляду на безпеку відразу після початку російського вторгнення в Україну. Подання заявки на членство в НАТО стала найяскравішим проявом нового курсу на кардинальній зміні в безпековій політиці [56].

В сучасному світі важливим складовим елементом безпеки являється інформація. Особливо питання інформації актуалізувалося після російської анексії Криму та початку вторгнення РФ на сході України у 2014 році, коли заговорили про гібридну війну Росії та тактику сірої зони. Використання інформації як зброї було враховано Фінляндією при розробці комплексної моделі безпеки. Вже у 2001 році фінський уряд дав визначення інформаційній війні як «сукупність засобів, за допомогою яких інформація надається або впливає на її обробку, і яка спрямована на вплив на технічну або розумову здатність супротивника вести війну. Інформаційну війну можна розділити на війну за допомогою інформаційних технологій та психологічну війну» [29].

Відповідно до фінської безпекової стратегії, використання Росією інформаційної війни підпадає під категорію «нормальної» конфронтаційної міжнародної політики або традиційного державного управління в ситуації, коли велика держава використовує всі наявні в її розпорядженні засоби для досягнення своїх життєво важливих цілей безпеки [56].

При цьому треба відзначити, що ефективність інструментів інформаційної війни, які застосовувала Росія, мала дуже низьку ефективність в фінському суспільстві. Це було обумовлено цілим рядом факторів.

Одним з цих факторів є високий рівень освіти, який надається всім дітям та молоді незалежно від їхнього соціально-економічного становища. Стратегія

безпеки суспільства на 2010 рік включає стратегічне завдання «освіта» (головним агентом якого є Міністерство освіти і культури). В межах реалізації цього завдання передбачено, що розвиток освіти має враховувати можливості передачі інформації про загрози та готовність за допомогою громадянська освіта». В цих умовах, навіть з врахуванням того факту, що соціальні медіа стають все більш важливими для молодих поколінь, добре освічена, медіаграмотна молодь усвідомлює пастки та небезпеки, притаманні соціальним медіа, а також звичайним медіа-сферам. Якщо є якийсь покоління, яке знає підводні камені фейкових новин і тролінгу в соціальних мережах, то це те, яке прожило більшу частину свого життя з цим явищем [56].

Другим фактором, який став щепленням для фінського суспільства проти інформаційної війни РФ, є той факт, що воно не являється розколотим чи роздробленим в жодній сфері: політичній, соціальній, економічній. «Скандинавська система соціальної держави» піклується про тих, хто не в змозі обійтися самостійно, ніхто з громадян не залишається за бортом суспільних процесів, що є ключем до національної єдності. Захищеність доходів населення та здатність до життєдіяльності означає здатність суспільства забезпечувати комплексне соціальне забезпечення, а також соціальні та медичні послуги. Це запобігає соціальній ізоляції, сприяє гармонії в суспільстві та здатності населення до самостійного подолання та функціональної недієздатності. Забезпечується подібний стан речей за допомогою таких елементів як соціальне страхування, соціальні виплати, соціальні та медичні послуги, захист здоров'я населення та здорового навколишнього середовища [56].

Інструменти інформаційної війни гарно спрацьовують в тих суспільствах, де вже наявні соціальні розколи. У Фінляндії, де подібних розколів немає, їх ефективність мінімальна [33].

Ключовим фактором зміцнення оборонноздатності фінського суспільства є загальна військова повинність. Більше 70% чоловічого населення проходять службу в армії від 6 місяців до 1 року. Майже мільйон

чоловіків, а сьогодні також і жінок, є частиною резерву Сил оборони Фінляндії (FDF), готових захищати свої домівки та всю країну зі зброєю в руках. Загальна військова повинність не лише забезпечує необхідну кількість ресурсів для сил оборони під час війни, але й зміцнює все суспільство та його стійкість під час криз. Практично в кожній родині у Фінляндії є один або кілька громадян-солдат, це виступає об'єднавчим фактором [56].

Взагалі, воля громадян захищати країну є важливим аспектом і конститутивним елементом обороноздатності, і держава працює на те, щоб ця воля залишалася високою. Понад 70% дорослого населення Фінляндії погоджується з тим, що країну слід захищати військовими засобами від нападу в будь-яких ситуаціях, навіть у тих, коли успіх є не визначеним. Крім того, Консультативна рада з питань оборонної інформації зазначила у своїх бюлетенях і звітах за 2017 рік, що «вісім із десяти або 81% громадян підтримують діючу систему призову у Фінляндії, і лише 9% виступають за скасування загальної військової повинності та створення професійних збройних сил. Військова повинність вважається основою системи оборони Фінляндії» [67].

Цей рівень готовності фінських громадян захищати власну країну є найвищим у Європі та одним із найвищих у світі. Згідно з підсумками опитування Gallup International у 2015 році «61% опитаних у 64 країнах були б готові воювати за свою країну, а 27% не готові. Найнижчий рівень готовності захищати зі зброєю в руках свою країну зафіксовано в західноєвропейських країнах – лише 25% [77].

Також, аналізуючи оборонну та безпекову сферу Фінляндії, потрібно приділити увагу «Закону про надзвичайні повноваження» 2011 року, який визначає, за яких умов, ким і як можуть використовуватися надзвичайні повноваження. Окрім «Закону про надзвичайні повноваження», «Закон про стан оборони» містить додаткові правові вказівки щодо ситуацій, коли країна стикається з військовою загрозою. Разом ці два акти створюють основу для організації захисту (широко концептуалізованого) «перед вибухом», «під час

вибуху» та «після вибуху». Ці акти передбачають низку інструментів, які можна використовувати (якщо це буде визнано за потрібне) для управління загрозами. Ці інструменти включають зокрема наступні повноваження уряду :

- регулювати виробництво і постачання товарів і будівельних робіт;
- контролювати та регулювати заробітну плату в державних і приватних сферах;
- здійснювати нагляд і регулювання транспорту і руху, видавати розпорядження про використання транспортних засобів;
- запровадити примусове працевлаштування для залучення робочої сили;
- видавати накази про видобування корисних копалин і торфу та про заготівлю пиломатеріалів розрубом;
- видавати постанови про реквізицію будівель і приміщень; транспортного, рятувального, протипожежного обладнання, обладнання для надання першої допомоги та зв'язку, комп'ютерів та інших засобів, необхідних для виконання службових обов'язків або цивільної оборони;
- надати право Міністерству оборони та Міністерству транспорту та зв'язку тимчасово вилучати нерухоме майно, будівлі та приміщення, необхідні для підвищення оборонної готовності [56].

З 2014 року в законодавство було включено кілька нових аспектів комплексної безпеки суспільства. Наприклад, резервісти (у військовому резерві FDF приблизно 900 000 чоловіків і жінок) можуть бути негайно викликані на підставі військової необхідності для проходження військової перепідготовки. Крім того, надання (і отримання) міжнародної військової допомоги було кодифіковано в законі про FDF як одне з чотирьох основних завдань, які вони повинні бути виконувати [56].

Таким чином, ядром тотальної оборони Фінляндії виступають саме Сили оборони Фінляндії» (FDF). Ця структура функціонує під єдиною командною структурою, очолюваною начальником оборони, який підпорядковується

безпосередньо президенту Фінляндії. Однією з найбільш характерних рис військової системи Фінляндії є її модель військової повинності. Усі придатні чоловіки зобов'язані служити в армії приблизно від шести до дванадцяти місяців, залежно від призначеної їм ролі. Жінки можуть добровільно служити, і їх участь постійно зростає. Цей призов гарантує, що значна частина населення навчена та готова реагувати в кризові часи [71].

Територіалізація фінської оборони безпосередньо пов'язана з цією системою: фінська армія організована в підрозділи на рівні бригад, які стратегічно розташовані по всій країні. Ця модель територіальної оборони забезпечує швидку мобілізацію та локальне залучення у разі нападу. Кожен підрозділ навчений не лише для традиційних боїв, але й для операцій у міському середовищі та проти гібридних загроз [71].

Загальна оборонна стратегія Фінляндії виходить за межі військових сил, охоплює важливі сектори суспільства, та включає, зокрема, антикризове планування, залучення громадськості та освіти, готовність громади. Антикризове планування передбачає, що кожне державне міністерство має завдання планувати кризові ситуації. Це гарантує, що цивільна влада готова підтримати військові зусилля під час надзвичайних ситуацій, незалежно від того, чи вони спричинені військовою агресією чи стихійними лихами. Залучення громадськості та освіта орієнтується на те, що уряд Фінляндії приділяє значну увагу навчанню своїх громадян щодо національної оборони. Такі програми, як курси національної оборони, мають на меті поінформувати людей про їхню роль у підтримці національної безпеки. Ці ініціативи сприяють розвитку культури готовності та стійкості серед населення. Готовність громади проявляє себе у тому, що місцевим громадам пропонується розробити власні плани на випадок надзвичайних ситуацій і взяти участь у навчаннях, які моделюють кризові сценарії. Таке залучення низового рівня підвищує загальну стійкість суспільства та гарантує, що громадяни знають, як ефективно реагувати під час надзвичайних ситуацій [71].

Загалом, уряд сприяє психічній підготовленості громадян, наголошуючи на тому, що психологічна стійкість є такою ж важливою, як і фізична готовність. Подібна підготовка включає публічні кампанії, спрямовані на зменшення страху та тривоги, що пов'язані із потенційними загрозами. Враховуючи, що економічна стабільність є життєво важливою складовою національної безпеки, Фінляндія інвестує у захист критичної інфраструктури та забезпечення того, щоб основні послуги могли продовжуватися під час криз. Крім того, країна може похвалитися розгалуженою мережею укриттів цивільного захисту, здатних прийняти значну частину населення під час надзвичайних ситуацій. Ці притулки обладнані запасами та ресурсами для підтримки людей протягом тривалого часу [71].

Таким чином, аналізуючи підходи Фінляндії до безпекових питань, можна зазначити, що вона після холодної війни на відмінно від західноєвропейських країн не взяла курс на зменшення військової складової. І хоча було проведено кілька етапів адаптації сил оборони до нових викликів часу та до нових вимог середовища безпеки, економічних заходів жорсткої економії, єдиним критерієм визначення розміру фінських сил оборони була здатність захищати 100% в території Фінляндії та суспільства від зовнішніх військових загроз. У той час, як більшість європейських держав здійснили фундаментальні трансформації своїх збройних сил у напрямку переходу від великомасштабного бойового потенціалу до невеликих добровольчих сил, орієнтованих на участь в багатонаціональних миротворчих операціях, Фінляндія зберегла свій підхід до питань оборони, бо не дивлячись на розпад Радянського Союзу, з Фінляндією продовжувала межувати велика військова держава – Росія. Саме тому фінська оборонна стратегія базувалася та продовжувала базуватися на підході, який передбачає наявність такого рівня військової могутності, щоб зробити будь-яку потенційну військову операцію проти Фінляндії настільки дорогою, що навіть потенційна спроба військової агресії дуже здаватися неприйнятним варіантом [56].

Висновки до Розділу 2.

Особливості розвитку фінської оборонної політики після Другої світової війни були пов'язані з геополітичними чинниками, зокрема розташування країни у безпосередній близькості як до західних країн, так і до СРСР. Це змусило Фінляндію в умовах холодної війни формувати свою безпекову політику на принципах нейтральності та балансування. Проявом цього принципу стало підписання «Договіру про дружбу, співробітництво та взаємну допомогу» 1948 року між Фінляндією та СРСР, який гарантував, що фінська територія не буде використана західними країнами для наступу на схід, та потенційно мав закласти підґрунтя для формування фінсько-радянський альянс (однак останнього так і не сталося, бо Фінляндії вдалося зберегти нейтральність).

Фактично під час холодної війни Фінляндія здійснювала дві оборонні стратегії одночасно: в межах першої (офіційно проголошеної) передбачався розвиток добрих відносин з СРСР, в межах другої (не проголошеної офіційно) зусилля спрямовувалися на захист від радянського нападу, а це передбачало, перш за все, розбудову власної оборонної сфери. З 1960-х років починає поступово реалізовуватися окремі принципи тотальної оборони та абсолютної готовності до кризових ситуацій різних секторів суспільства, у 1970-х роках запрацювали оборонні комітети в парламенті. Подібний курс на підтримку нейтралітету паралельно з розбудовою оборонної галузі мав високий рівень підтримки з боку громадськості.

Закінчення холодної війни та пов'язані з цим міжнародні потрясіння відкрили для Фінляндії двері до європейської інтеграції (в 1995 році країна вступила до ЄС), яка в свою чергу збільшила можливості Фінляндії щодо участі у розробці спільної європейської політики безпеки та оборони, поглиблення співпраці з НАТО. При цьому фіни відмовилися вступати в НАТО, щоб не погіршувати відносини з Росією та всю атмосферу безпеки в Європі. Натомість Фінляндія віддала перевагу проведенню політики, яка б сприяла зближенню ЄС і Росії, започаткувавши співпрацю в економічних

питаннях в енергетиці, туризмі, безпеці кордонів та інших сферах між сторонами. Однак при цьому, на відмінно від західноєвропейських країн, Фінляндія не взяла курс на зменшення військової складової, бо розуміла, що знаходилася велика військова держава – Росія.

Безпекова та оборонна стратегія Фінляндії в XXI столітті спиралася на загальну військову повинність та модель тотальної оборони, яка була вперше формалізована в 2003 році, а потім модернізувалася у 2006, 2010 та 2017 роках. Цей підхід базувався на зростаючій співпраці між різними органами влади, бізнес-спільнотою та третім сектором у боротьбі з широким спектром загроз безпеці (опитування суспільної думки регулярно демонстрували високий рівень готовності фінів захищати свою країну). У оновленому «Законі про сили оборони» 2007 року було виділено три основні блоки в оборонній сфері: військова оборона території та незалежності країни; підтримка всіх інших (не військових) органів влади у виконанні ними визначених завдань безпеки; участь у міжнародному врегулюванні криз.

Після 2014 року актуалізувалося питання інформації та забезпечення інформаційної безпеки, не дивлячись на низький рівень ефективності російської пропаганди в Фінляндії, зокрема через високий рівень освіти населення та відсутність розколів в фінському суспільстві.

РОЗДІЛ 3.

ВПЛИВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА ОБОРОННУ ПОЛІТИКУ ФІНЛЯНДІЇ

Російське вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року активізувало трансформаційні процеси в безпековій та оборонній сфері Фінляндії. Ще 19 лютого 2022 року президент С. Ніністе на конференції з безпеки в Мюнхені заявив, що Фінляндія не має особливих відносин з Росією, це просто сусідство на спільному кордоні, який має протяжність понад 1000 кілометрів. Після початку російського вторгнення фінське керівництво того ж 24 лютого різко засудило дії Росії, а в суспільстві почалися гострі дискусії щодо необхідності вступу Фінляндії до НАТО.

Передумови зміни громадської думки щодо вступу до НАТО можна відзначити з початку 2022 року (ще до початку вторгнення, коли почалося загострення на україно-російському кордоні). Якщо традиційно лише 17-26% висловлювалося «за» вступ до НАТО, а 56-64% були «проти», то у січні 2022 року кількість тих, хто «за», збільшилася до 28%, а кількість тих, хто «проти» зменшилася до 42%. Якщо у січні 2022 року 56% фінів вважали, що фіни повинні захищатися військовими засобами від нападу на країну, а в березні такої думки були 75% людей. Відповідно, у січні 67% вважали, що призовники готові будуть захищати країну зі зброєю в руках, а в березні ця частка зросла до 82% [47].

Уряд Фінляндії 13 квітня 2022 року опублікував звіт, у якому йшлося про «фундаментальну зміну» у безпековому середовищі Фінляндії та Європи. Наслідки потенційного членства країни в НАТО розглядалися з різних точок зору. Найважливішим із них був би доступ Фінляндії до спільної оборони НАТО та до сфери гарантій безпеки. Окремо було зазначено, що як член Фінляндія все одно підтримуватиме та розвиватиме власний потужний

оборонний потенціал і продовжуватиме дво- та багатостороннє оборонне співробітництво. Членство країни в НАТО не буде значити ані скасування загальної військової повинності, ані варту уваги зміну рівня участі Фінляндії в операціях НАТО з врегулювання криз. Парламент отримав урядовий звіт про подання Фінляндією заявки на членство в НАТО 15 травня, в якому він частково повторив положення вищезгаданого звіту від квітня. Парламент схвалив звіт, укладений Комітетом із закордонних справ Парламенту щодо звіту в квітні та звіт про вступ Фінляндії до НАТО 17 травня. Наступного дня заявку було передано Генеральному секретарю НАТО, а 19 травня президент Ніністе та прем'єр-міністр Швеції Магдалена Андерссон були у Вашингтоні, де президент Байден висловив свою повну підтримку заявці, а також заявив, що Фінляндія та Швеція посилять НАТО. Обидві країни отримали запрошення приєднатися до НАТО та отримали статус спостерігачів 29 червня в очікуванні ратифікації [47].

Громадськість Фінляндії підтримувала цей курс. Опитування, проведене в грудні 2022 року показало, що вступ до НАТО позитивно оцінюють 68% респондентів (хоча у грудні 2021 року позитивну оцінку давали лише 31% респондентів); 89% опитаних фінів заявили, що членство Фінляндії в НАТО підвищує безпеку (34% в 2012 році). При цьому 85% сказали, що оборонна політика Фінляндії проводилася або дуже добре, або досить добре протягом попередніх років; 83% фінів вважали, що захищатися зі зброєю необхідно в будь-якій ситуації, навіть якщо результат здається невизначеним, 58% хотіли б збільшити витрати на оборону, а 89% досить сильно або дуже сильно поклалися на здатність Сил оборони захищати країну від різних військових загроз [63].

Фінляндія стала офіційним членом НАТО 4 квітня 2023 року. Членство в НАТО мало зміцнити безпеку Фінляндії у зміненому середовищі безпеки та покращить стабільність і безпеку в регіоні Балтійського моря та Північної Європи [28].

Цей стратегічний поворот в безпековому курсі ознаменував остаточну відмову Фінляндії від своєї нейтральної політики та дотримання інструментів жорсткої сили у своїй стратегії національної безпеки. Зміни також виразилися у відносному скороченні використання Фінляндією м'якої сили та дипломатії загалом і по відношенню до Росії, хоча це не означає, що Фінляндія остаточно відмовилася від них. Приєднавшись як повноправний член НАТО, Фінляндія стала частиною архітектури колективної оборони Альянсу, яка захищена п'ятою статтею. Інтеграція стратегічних планів з усіма союзниками є ще одним наслідком членства Фінляндії, який міг би посилити її безпеку та стримування потенційної російської агресії [25].

Членство Фінляндії в НАТО з одного боку збільшило стримуючий оборонний ефект країни, бо тепер він спирався на потенціал всього альянсу, з іншого боку, потенційно це означало збільшення напруженості на кордоні між Росією та Фінляндією [25].

Незважаючи на невелике населення (5,5 мільйона осіб), Фінляндія постійно має значну військову силу, яка є головним стримуючим фактором країни [54], та витрачає 2,1% національного ВВП на оборону, чого не можна сказати про більшу частину Європи [17]. Армія Фінляндії нараховує приблизно 13400–22800 військовослужбовців, з яких 9 000–18 400 призовників. Чисельність військово-морського флоту становить близько 3150–4600 осіб, з яких 1750–3200 призовників. Нарешті, військово-повітряні сили налічують приблизно 3050–3300 осіб активного персоналу з 1000–1300 призовниками. У Фінляндії зберігається призов, згідно з яким усі чоловіки зараховуються у 18 років, хоча невійськова державна служба також є можливістю; жінки також можуть вступати добровільно. Після призову особовий склад залишається в резерві до 50-60 років. Таким чином, хоча Фінляндія не має великої кількості активного особового складу, вона може похвалитися військовою чисельністю 280 000 солдатів і 900 000 громадян у резерві [17].

За даними Міжнародного інституту стратегічних досліджень у 2023 році Фінляндія мала 200 німецьких основних бойових танків (ОБТ) Leopard 2 (2А6 і 2А4), 212 радянських і шведських БМП, 613 фінських і радянських бронетранспортерів (БТР), 682 американських, чехословацьких, фінських, південнокорейських, радянських і шведських артилерійських одиниць, а також ряд засобів ППО та інженерно-технічних засобів (43). Фінляндія має одну з найзначніших артилерійських сил Європи. При цьому самостійно виробляє багато бронетехніки всередині країни. Більшість фінських БТРів – це Patria/Sisu Pasi (серія ХА) [9].

Військово-морські сили Фінляндії є відносно невеликими, але сформовані навколо центральної уваги до оборони країни. Військово-морський флот має 20 патрульних і прибережних бойових кораблів, безліч допоміжних і десантних катерів, п'ять мінних загородників і три протимінних судна класу Katanpää, похідні від італійського корабля типу Gaeta [17].

Повітряні сили переважно складаються з 55 F/A-18C і семи F/A-18D Hornet. Інші літаки призначені для навчання та транспортування, включаючи транспортний літак C295M [17]. Побоюючись, що агресія Росії може втягнути Фінляндію в нове збройне зіткнення з її сусідом, президент С.Ніністе розширив оборонний бюджет на 2024 рік до 6,2 мільярда євро та запланував придбати сучасне озброєння, включно зі стелс-реактивними літаками F-35 вартістю 8,4 мільярда євро та ізраїльською системою ППО « Паща Давида». Фінляндія також почала будувати сотні кілометрів огорожі на своєму 1300-кілометровому східному кордоні, щоб запобігти використанню Росією потоків імміграції проти неї та зміцнити свої відносини безпеки зі США, ЄС та їх балтійськими та північними союзниками [25].

У червні 2023 року на пост прем'єр міністра Фінляндії вступив Петтері Орпо, лідер «Національної коаліції». В межах його програми «Сильна та віддані Фінляндія» важливий акцент робився саме на безпекові питання. Ці питання розглядалися в 8 розділі програми «Зовнішня політика та політика безпеки в нову еру» [4].

Зазначалося, що «Зовнішня політика та політика безпеки Фінляндії суттєво змінилися після того, коли Росія почала повномасштабне вторгнення в Україну в лютому 2022 року. Безпека Європи стикається з найсерйознішою загрозою за останні десятиліття. Жорстока війна Росії проти України є порушенням міжнародного права та принципів Статуту ООН. Це послаблює безпеку та стабільність у Фінляндії та в усій Європі та підриває довіру до Росії як до партнера в міжнародних угодах» [4].

Також наголошувалося на тому, що «зростаюча глобальна конфронтація та напруженість між великими державами мають серйозний вплив на безпеку, економіку, технології, безпеку постачання, промисловість і торгівлю» [4].

В цих умовах основними цілями зовнішньої політики та політики безпеки Фінляндії були визначені наступні:

- захист незалежності та територіальної цілісності Фінляндії;
- уникнення участі у військовому конфлікті;
- покращення безпеки та добробуту народу Фінляндії;
- запобігання військовим загрозам і зниження напруженості [4].

Основними структурами, з якими співпрацює Фінляндія в безпековій сфері, визначалися ЄС та НАТО: «Членство Фінляндії в НАТО зміцнює безпеку у Фінляндії та стабільність у Північній Європі. Воно міцніше позиціонує Фінляндію в європейському та трансатлантичному співтоваристві безпеки. Як член НАТО, Фінляндія зберігатиме надійну обороноздатність за будь-яких обставин і буде готова підтримувати своїх союзників по НАТО відповідно до своїх зобов'язань. Фінляндія хоче бачити сильніший Європейський Союз і сильнішу європейську оборону в рамках НАТО» [4].

Стратегічними партнерами, зокрема і в сфері безпеки, перш за все визначалися такі країни як США, Великобританія, Швеція, Норвегія, балтійські країни. Крім того зазначалося, що «Управління ризиками в часи суперництва великих держав вимагає нового підходу до співпраці з партнерами-однодумцями, такими як Австралія, Південна Корея, Японія та Канада. Фінляндія зміцнюватиме свої економічні відносини з країнами

Центральної Азії, оскільки вони є потенційними торговими партнерами в регіоні, який має важливе значення для політики безпеки. Африка є важливим континентом для Фінляндії та ЄС, оскільки події в Африці безпосередньо впливають на майбутнє Європи... Зростання глобальної ролі Китаю та його прагнення до нового світового порядку є викликом для Фінляндії та Європи. Політика Фінляндії щодо Китаю визначається членством Фінляндії в Європейському Союзі та НАТО. Уряд прагне зменшити стратегічну залежність від Китаю» [4].

У той же час відзначалося, що «зовнішня політика та політика безпеки Росії несумісні з європейською стабільністю та безпекою». Фінляндія засуджувала вторгнення Росії в Україну, доєдналася до санкцій Європейського Союзу, призупинила частину двосторонньої співпраці з Росією. Основною метою зовнішньої політики стосовно РФ визначалося наступне: «домогтися від Росії припинення війни в Україні та разом із партнерами дати відсіч дестабілізуючим устремлінням Росії. Залежно від розвитку подій у Росії Фінляндія переоцінить свої відносини з Росією та переоцінить можливості співпраці з Росією разом із союзниками Фінляндії в ЄС і НАТО» [4].

В документі прописувалася активна допомога Україні: відправка зброї, підтримка міжнародних зусиль для забезпечення відповідальності за злочин агресії Росії та за злочини проти міжнародного права, вчинені під час вторгнення Росії в Україну, підтримка арешту заморожених російських активів і перепрофілювання доходів від цих активів для підтримки України [4].

Було анонсовано, що «Фінляндія братиме активну участь у військових і цивільних місіях з врегулювання криз, а також в операціях ОБСЄ, ЄС, НАТО та ООН. Це сприятиме соціальній стабільності в цільових регіонах і запобігатиме неконтрольованій міграції, підвищить оперативну сумісність фінських сил оборони та покращить здатність їх особового складу працювати разом з державними органами інших країн. Уряд сприятиме ефективному мирному посередництву» [4].

Також робився акцент і на внутрішні трансформації « Уряд розгляне шляхи посилення діяльності Комітету з питань безпеки та передачі Комітету до Офісу Прем'єр-міністра без зміни його повноважень. Прем'єр-міністр очолить реорганізацію управління комплексної безпеки та кібербезпеки протягом каденції уряду. За зразком спільного урядового центру планування буде розроблено урядову постанову щодо операційної моделі управління інцидентами та кризового менеджменту» [4].

Окремі підрозділи 8 розділу стосувалися найбільш пріоритетним безпековий напрямком, а саме співпраці в межах НАТО, розбудові надійної національної оборони як основа безпеки Фінляндії, кібербезпеці, інформаційній безпеці та протидії гібридним загрозам.

Що співпраці в межах НАТО, то зазначалося, що «Як член НАТО Фінляндія готова отримувати допомогу від своїх союзників і надавати їм допомогу. Фінляндія братиме повну участь у всіх заходах НАТО, включаючи колективні місії НАТО в мирний час. Фінляндія віддана 360-градусному підходу НАТО до стримування та колективної оборони в Альянсі» [4].

Уряд зобов'язується витратити принаймні два відсотки ВВП Фінляндії на витрати на оборону протягом повноважень уряду відповідно до вказівок НАТО. ...Фінляндія сприятиме військовій мобільності в Європі та підтримуватиме ініціативи ЄС щодо військової мобільності. Зазначалося, що «Уряд намагатиметься розмістити у Фінляндії організацію НАТО, наприклад, центр передового досвіду. Профіль Фінляндії в НАТО буде зосереджений на безпеці в регіонах Арктики та Балтійського моря, комплексній безпеці, кібернетичній та інформаційній безпеці, протидії гібридним загрозам, штучному інтелекту та квантових технологіях, серед інших сфер. Уряд враховуватиме важливість космічної галузі та технологій для НАТО та національної оборони. Фінляндія сприятиме формуванню ситуаційної обізнаності в космосі, зміцненню космічної політики НАТО та вдосконаленню національної експертизи та можливостей для бізнесу в питаннях, пов'язаних з космосом» [4].

Також значний акцент в програмі робився на розвиток національної оборони, яка визначалася основою безпеки Фінляндії. Зазначалося, що «Фінляндія підтримуватиме та розвиватиме свою обороноздатність, враховуючи зміни в безпековому середовищі. Фінляндія готова відповісти на військовий тиск, гібридну війну та широкомасштабну військову агресію» [4].

І хоча визнавалося, що оборонний потенціал є частиною колективного стримування та оборони НАТО,

«Уряд розвиватиме міжнародне оборонне співробітництво без попередніх обмежень. Зокрема, Фінляндія інвестуватиме у співпрацю зі США, Швецією, Норвегією та Великобританією. Об'єднані експедиційні сили (JEF) є важливою багатосторонньою структурою оборонного співробітництва. Фінляндія розвиватиме Північне оборонне співробітництво та роль NORDEFSCO. Ми будемо й надалі поглиблювати співпрацю зі Швецією. Військова співпраця Фінляндії з країнами НАТО в регіоні Балтійського моря та в Арктиці буде посилена членством в НАТО. Уряд зосередиться на міжнародному співробітництві Сил оборони та надалі його розвиватиме» [4].

Також стратегічною метою визначалося завершення переговорів щодо угоди про співпрацю в галузі оборони зі Сполученими Штатами (в результаті ця угода була підписана в 2024 році).

Також підтверджувалося, що «обороноздатність Фінляндії й надалі базуватиметься на загальному військовому обов'язку, захисті всієї країни та сильній волі захищати країну». Уряд мав розробити систему призову та поширити призов на всю вікову групу, зокрема, збільшити кількість жінок, які бажають стати волонтерами, до 2000 до кінця парламентського терміну, дозволити хворим на цукровий діабет брати участь у військовій службі та зборах резервістів, оцінити можливості людей, звільнених за станом здоров'я, брати участь у навчанні національної оборони, дозволити звільненим у запас офіцерам і резервістам проходити звичайну та надзвичайну службу в Силах оборони до кінця року, в якому їм виповниться 65 років [4].

Уряд також обіцяв завершити проекти стратегічних можливостей Сил оборони та покращити умови функціонування добровільної національної оборони та, у зв'язку з цим, переглянути роль і позицію добровольчих регіональних і місцевих військ та інших суб'єктів у всеосяжній моделі безпеки [4].

Також акцент робився на «збільшення власного виробництва боєприпасів, підтримку фінської оборонної промисловості, максимізацію можливостей співпраці, які відкриються завдяки членству в ЄС і НАТО» [4].

Також важливе місце в програмі займали питання кібербезпеки, інформаційної безпеки та протидія гібридним загрозам.

Визначалося, що «Фінляндія буде активно готуватися до гібридних загроз. Уряд перегляне стратегію кібербезпеки Фінляндії відповідно до зміни робочого середовища. Національна безпека буде взята до уваги під час переоцінки відкритого обміну даними критичної інфраструктури. Ми оновимо законодавство щодо розвідки та надзвичайних повноважень, щоб забезпечити ефективну протидію гібридним загрозам» [4].

Також уряд обіцяв забезпечити фінську компетентність у кібербезпеці та інформаційній безпеці, інвестуючи в навчання в цих сферах. «Щоб запобігти соціальній шкоді, спричиненій дезінформацією, Уряд оновить модель стратегічної комунікації та посилить захист інформації та включить її до нової стратегії кібербезпеки. У боротьбі з дезінформацією уряд братиме до уваги як національні мови Фінляндії, так і спілкування іншими мовами. Ми покращимо можливості вчителів, щоб підвищити критичну медіаграмотність учнів та усвідомлення кіберризиків, щоб зміцнити широку соціальну стійкість» [4].

У 2024 році було оприлюднено «Звіт про зовнішню політику та політику безпеки», який мав ознаменувати «нову еру» в безпековій сфері Фінляндії після її вступу до НАТО. Звіт базувався на заснованій на програмі уряду Петтері Орпо у співпраці вже з президентом Олександром Стуббом.

У Звіті зазначалося, що «Членство в НАТО знаменує нову еру для Фінляндії. Тепер Фінляндія оцінює свою безпеку з точки зору колективної оборони НАТО, робить свій внесок у безпеку всього альянсу та, разом зі своїми союзниками по НАТО, працює на підтримку спільних цінностей. Європейський Союз збереже свою позицію найважливішої політичної та економічної структури та спільноти цінностей Фінляндії. Фінляндія продовжуватиме активно працювати над поглибленням Спільної зовнішньої політики та політики безпеки (CFSP) Європейського Союзу та співпраці ЄС у сфері оборони та посилення глобальної ролі ЄС. Співпраця також буде поглиблена з країнами Північної Європи та іншими близькими союзниками» [34].

Окрім акценту на колективній природі нового безпекового підходу Фінляндії, знову ж таки наголошувалося і на тому, що середовище безпеки фундаментально змінилося, зокрема через агресію Росії в Україні, і на це Фінляндія не може не зважати: «Незаконна загарбницька війна, розпочата Росією проти України в лютому 2022 року, є продовженням агресивних дій, які Росія здійснила в Грузії в 2008 році, в Криму та на сході України в 2014 році. Втручання в Україну та дії, спрямовані на дестабілізацію східних сусідів ЄС, є прояв довгострокового розвитку, в якому Росія, прагнучи зміцнити свій статус великої держави та відновити поділ Європи у сфері інтересів, прагне посилити свій вплив. Росія показала, що вона не поважає суверенітет і територіальну цілісність держав, і вона грубо порушила Статут ООН і порушила європейський порядок безпеки, заснований на правилах» [34].

Також зазначалося, що Росія намагається поширити свої наративи на території всіх європейських країн, проводячи операції гібридної війни, не виключенням є і Фінляндія: «Діяльність гібридного впливу, спрямована проти Фінляндії, зокрема з боку Росії, значно зросла. Інструментальна міграція на східному кордоні Фінляндії є одним із прикладів гібридної атаки. Загроза навряд чи зменшиться найближчим часом, хоча інтенсивність та інструменти,

що використовуються в діяльності гібридного впливу проти Фінляндії, будуть різними» [34].

Наголошувалося і на тому, що хоча в даний момент Фінляндія і не стикається з безпосередньою військовою загрозою, але вона повинна бути готова до того, що Росія може застосувати або погрожувати застосувати військову силу проти Фінляндії: «Вступ Фінляндії та Швеції до НАТО змінює стратегічний ландшафт у Північній Європі. Ми можемо очікувати, що Росія посилить свою військову присутність і операції на своїх західних кордонах, як тільки це дозволять прогрес її агресивної війни в Україні та наявні у неї ресурси. Прагнення Росії збільшити свій вплив на Балтійське море та в Арктичному регіоні підкреслюють важливість посилення стримування та оборони НАТО в Північній Європі» [34].

Взагалі, в звіті багато приділено уваги впливу війни в Україні та розвиток фінсько-російських відносин. Було зазначено, що російське вторгнення в Україну кардинально змінило відносини Фінляндії та Росії: від політичних відносин з РФ уряд Фінляндії на сучасному етапі утримується, двостороннє співробітництво заморожене з лютого 2022 року, зв'язки продовжують підтримувати лише «в секторах, важливих для Фінляндії, наприклад, щодо безпеки кордонів, співпраці у запобіганні злочинності, транспорту та безпеки постачання» [34].

Окремий підрозділ звіту було присвячено таким спільнотам безпеки як ЄС та НАТО. Зазначалося, що «Війна посилила роль ЄС як актора зовнішньої політики, політики безпеки та оборони. Коли йдеться про підтримку європейської безпеки, НАТО та ЄС відіграють роль, яка доповнює та зміцнює одна одну». Посилення ролі ЄС в європейській безпеці обумовлено активною реакцією Європейського Союзу на агресивну війну Росії, яка включала швидкі, послідовні та рішучі дії, включно з запровадженням широких економічних та індивідуальних санкцій, наданням підтримки Україні на десятки мільярдів євро тощо. Що стосується НАТО, то членство в цій організації підвищило поріг для застосування військової сили проти Фінляндії,

тому стримування та оборона НАТО мають фундаментальне значення для безпеки Фінляндії, хоча у той же час потужна обороноздатність і стійкість Фінляндії зміцнюють весь Альянс [34].

Важливе місце в звіті займали і аналізу наявної розстановки сил в світі та особливості впливу цієї конфігурації на Фінляндію, її безпекову, оборонну та зовнішньополітичну сферу. Зазначалося, що «глобальне середовище продовжує характеризуватися зростанням стратегічної конкуренції та зміною відносин сил у глобальній політиці». В межах цих процесів «Сполучені Штати та Китай змагаються за домінуючу політичну, військову, економічну та технологічну позицію у світі. Посилення конкуренції, особливо в економічній і технологічній сферах, зміцнило торговельну та промислову політику, засновану на стратегічних, національних і регіональних інтересах як у Сполучених Штатах, так і в Європі» [34].

При цьому важливо зазначити, що не дивлячись на посилення співпраці з США, Фінляндія наголошувала і на пріоритетності відносин з Китаєм: «Китай залишиться важливим торговельним партнером для Фінляндії в майбутньому». Хоча і наголошувалося, що «посилення стратегічної конкуренції та глобальне суперництво між демократіями та авторитарними державами призводить до фрагментації та регіоналізації багатосторонньої співпраці». Наприклад, «Китай не засудив загарбницьку війну Росії, незважаючи на те, що Росія порушила принципи, які Китай вважає важливими, а саме принципи суверенітету та територіальної цілісності. Те, як розвиватимуться відносини між Росією та Китаєм – зокрема, зростаюча залежність Росії від Китаю в розвитку своїх можливостей – вплине на європейську безпеку» [34]. Також в звіті була приділена увага Африканському союзу, БРІКС, ХАМАС і Палестина.

Окремий розділ розглядав нові виклики безпеці, такі як питання неконтрольованої міграції, поляризація суспільств та зростання екстремістського мислення, радикалізація, активізація терористичних осередків, зокрема в Європі, вплив технологій III тощо. Говорилося, що

«проривні технології, такі як штучний інтелект і квантові технології, потенційно можуть мати серйозні наслідки для політики безпеки. Розвиваючись, вони створюватимуть нові виклики, зокрема, для секторів оборони та безпеки. Розвиток штучного інтелекту робить кібератаки, заходи впливу на інформацію та, як один із інструментів, дезінформацію, більш цілеспрямованими та ефективними. Наприклад, використання дипфейків розширюється, і їх стає все складніше ідентифікувати. Крім того, ШІ вже використовується як засіб впливу на вибори. У такому середовищі також потрібно приділяти більше уваги збереженню конфіденційної інформації» [34].

В звіті наголошувалося, що новітні технології активно використовуються для проведення операцій в межах інформаційної війни: «Ворожі кібероперації стали усталеною частиною політики влади та низки інструментів, доступних для впливу на діяльність, яку проводять державні суб'єкти. Кібернетичні, гібридні та інформаційні операції також проводяться в звичайних умовах, що, зі свого боку, може приховати межі між війною та миром. Незважаючи на все більш технологічний характер війни, засоби звичайних військових дій залишаються важливими, особливо у великомасштабних і тривалих конфліктах» [34].

Також важливо зазначити, у в документі наголошувалося на тому, що сучасна система міжнародних відносин та існуючи в її межах інструменти колективної безпеки все активніше демонструють свою неефективність: «Система, здебільшого побудована після Другої світової війни, більше не відповідає мінливим відносинам влади між державами в усіх відношеннях. Нездатність Ради Безпеки ООН втрутитися в багато подій, які загрожують миру та стабільності, підірвала довіру до системи ООН як до постачальника безпеки. У той же час розчарування системою породило альтернативні ініціативи співпраці та переговорні процеси між різними групами країн, такими як країни G7 і G20 і група БРІКС. Ці ініціативи та процеси діють поза межами відкритої, заснованої на правилах міжнародної системи. Недержавні

суб'єкти дедалі ширше й незалежно впливають як на міжнародні, так і на національні справи та норми» [34].

У звіті було також було визначено основні пріоритетні напрямки в безпековій сфері Фінляндії:

«1. Фінляндія підтримує сильний потенціал національної оборони, заснований на загальному військовому обов'язку та комплексній обороні як частині колективного стримування та оборони НАТО.

2. Фінляндія розвиває та підтримує всеосяжну безпеку суспільства, а також сприяє зміцненню стійкості до криз і всебічної безпеки на рівні ЄС.

3. Фінляндія розглядає безпеку з широкої перспективи, в якій економічна конкурентоспроможність, соціальна та екологічна стійкість, технологічна компетентність, а також визначення та управління стратегічними залежностями відіграють центральну роль.

4. Фінляндія є конструктивним, надійним і дієздатним союзником НАТО. Це постачальник безпеки, а також залучає своїх союзників до сильного, активного підходу до безпеки.

5. Європейський Союз є найважливішою спільнотою цінностей і безпеки Фінляндії та каналом зовнішньополітичного впливу. Фінляндія працює над поглибленням співпраці ЄС у зовнішній політиці, політиці безпеки та оборони з метою посилення стратегічної конкурентоспроможності, сприяння розширенню ЄС і посиленню глобальної ролі ЄС.

6. Фінляндія зміцнює свою безпеку шляхом поглиблення двосторонньої співпраці та міцних економічних відносин, зокрема з країнами Північної Європи, Сполученими Штатами та іншими союзниками та партнерами.

7. Фінляндія також прагне рівноправного діалогу та розширює свої можливості для співпраці та торгівлі з іншими країнами, ніж ті, що входять до нашої референтної групи.

8. Фінляндія підтримує Україну, коли вона захищає свою незалежність, суверенітет і територіальну цілісність і просувається обраним нею шляхом до членства в ЄС і НАТО. Політична та фінансова підтримка, матеріально-

технічна та гуманітарна допомога Фінляндії Україні триватимуть стільки, скільки буде потрібно.

9. Фінляндія працює над зміцненням міжнародного права та міжнародної системи, заснованої на правилах, постійно привертаючи увагу до забезпечення підзвітності та міжнародної відповідальності держав за незаконні дії.

10. Фінляндія сприяє миру, безпеці та сталому розвитку, роблячи доступними для інших свій досвід мирного посередництва та фінські рішення в таких сферах, як освіта та чистий перехід.

11. Фінляндія докладає зусиль для зміцнення спроможності ООН вживати заходів і буде прагнути отримати місце непостійного члена Ради Безпеки ООН на період 2029–2030 років.

12. Фінляндія використовуватиме свою роль головної в ОБСЄ (2025) для захисту принципів і зобов'язань організації як основи європейської безпеки» [34].

Розуміючи потенційну загрозу з боку Росії, уряд Фінляндії не лише прийняв рішення про вступ до НАТО, але й активізував зусилля щодо поглиблення співпраці зі Сполученими Штатами.

У серпні 2022 року Фінляндія почала переговори зі Сполученими Штатами щодо нової двосторонньої Угоди про співпрацю в галузі оборони (DCA). Перший раунд переговорів був проведений у березні 2023 року, а результат був досягнутий у жовтні 2023 року. Президент Республіки та Міністерський комітет із зовнішньої політики та політики безпеки затвердили результати переговорів у листопаді 2023 року [72].

18 грудня 2023 року міністр оборони Фінляндії Антті Хаккянен і державний секретар Сполучених Штатів Ентоні Блінкен підписали у Вашингтоні «Угоду про оборонне співробітництво» (DCA). Парламент Фінляндії схвалив угоду 1 липня 2024 року, схвалення президента вона отримала 5 липня 2024 року, а 1 вересня 2024 року вона вступила в силу [72].

Загалом, укладення Угоди про співпрацю в галузі оборони було одним із завдань, викладених у програмі уряду прем'єр-міністра Петтері Орпо. Положення DCA в основному базуються на Угоді про статус сил НАТО (NATO SOFA). DCA уточнює правила співпраці та дозволяє сторонам поглибити співпрацю в усіх безпекових ситуаціях. DCA має на меті зміцнити безпеку Фінляндії та сприяти виконанню зобов'язань Фінляндії як члена НАТО. DCA приділяє увагу таким практичним аспектам як введення військ, зберігання військового обладнання, кримінальна юрисдикція та оподаткування. DCA визначає сфери, на яких в першу чергу буде зосереджено співпрацю між Фінляндією та Сполученими Штатами. Погоджені території перераховані в Додатку до DCA. У майбутньому DCA дозволить Сполученим Штатам використовувати фінансування Конгресу для можливих інвестицій у інфраструктуру Фінляндії [72].

Фінляндія не єдина європейська країна, яка після початку повномасштабної російської агресії в Україні взяла курс на поглиблення відносин зі США. Наприклад, ряд країн Північної Європи та Балтії вже мали подібну угоду (Норвегія, Естонія, Латвія та Литва), Швеція та Данія підписали DCA зі Сполученими Штатами також в грудні 2023 року [72].

Угода фактично дозволяє військову присутність США на території Фінляндії, Фінляндія надає американським військовим доступ до 15 своїх військових баз для можливого використання американськими силами, а також дозволяє США доставляти оборонне обладнання, постачання, матеріали та солдатів до Фінляндії. Ці зони включатимуть чотири авіабази, військовий порт і залізничний доступ до північної Фінляндії, де військові США матимуть складську зону поруч із залізницею, яка веде до російського кордону. Передбачено створення певних військових зон, які включатимуть об'єкти, доступ до яких матиме лише американський персонал. Крім того, передбачено посилення співпраці двох держав (Фінляндії та США) у кризових ситуаціях. Водночас Фінляндія не дозволяє зберігати або транспортувати ядерну та біологічну зброю або протипіхотні міни через свою територію. Ця угода

ґрунтується перш за все на повазі до суверенітету, законодавства та зобов'язань Фінляндії за міжнародним правом [6].

Висновки до Розділу 3.

Повномасштабна війна, розпочала РФ проти України у 2022 році, стала катализатором трансформаційних процесів в оборонній сфері Фінляндії. Фінський уряд майже образу відмовився від нейтральності та взяв курс на вступ до НАТО. Подібну стратегію підтримала і громадськість – рівень підтримки вступу країни до НАТО збільшився приблизно в 2 рази (з 31% в грудні 2021 до 68% в грудні 2022 року). Вже 4 квітня 2023 року Фінляндія стала офіційним членом НАТО, бо ознаменувало стратегічний поворот в безпековому курсі Фінляндії та остаточну відмову від нейтральної політики. Членство Фінляндії в НАТО, з одного боку, збільшило стримуючий оборонний потенціал країни, бо тепер він спирався на потенціал всього альянсу, з іншого боку, потенційно це означало збільшення напруженості на кордоні з Росією.

Петтері Орпо, який вступив на пост прем'єр міністра в червні 2023 року, в межах своєї програми «Сильна та віддана Фінляндія» основними цілями зовнішньої політики та політики безпеки Фінляндії визначив захист незалежності та територіальної цілісності Фінляндії; уникнення участі у військовому конфлікті; покращення безпеки та добробуту народу Фінляндії; запобігання військовим загрозам і зниження напруженості. Основними структурами, з якими співпрацює Фінляндія в безпековій сфері, визначалися ЄС та НАТО, а зовнішня політика та політика безпеки Росії оголошувалися несумісними з європейською стабільністю та безпекою. Фінляндія засудила вторгнення Росії в Україну, доєдналася до санкцій Європейського Союзу, призупинила частину двосторонньої співпраці з Росією, активно надавала допомогу Україні.

В оприлюдненому у 2024 році «Звіті про зовнішню політику та політику безпеки», який мав ознаменувати «нову еру» в безпековій сфері Фінляндії

після її вступу до НАТО, зазначалося, що хоча в даний момент Фінляндія і не стикається з безпосередньою військовою загрозою, але вона повинна бути готова до того, що Росія може застосувати або погрожувати застосувати військову силу проти Фінляндії:

Розуміючи потенційну загрозу з боку Росії, уряд активізував зусилля щодо поглиблення співпраці зі Сполученими Штатами. У серпні 2022 року Фінляндія почала переговори зі Сполученими Штатами щодо нової двосторонньої «Угоди про співпрацю в галузі оборони» (ДСА), яка була підписана 18 грудня 2023 року міністром оборони Фінляндії Антті Хаккянен і державним секретарем Сполучених Штатів Ентоні Блінкеном, а 1 вересня 2024 року вона вступила в силу. Відповідно до положень Угоди Фінляндія надала американським військовим доступ до 15 своїх військових баз, дозволила США доставляти оборонне обладнання, постачання, матеріали та солдатів до Фінляндії, було передбачено посилення співпраці двох держав (Фінляндії та США) у кризових ситуаціях. Таким чином, нейтральна позиція Фінляндії остаточно залишилася в минулому.

ВИСНОВКИ

1. Оборонна політика являється структурною частиною більш широкого поняття «безпека». Не дивлячись на наявність великої кількості підходів до розуміння безпеки в сучасній науці (як класичних, так і специфічних), значення військової складової на втрачає своєї актуальності. Втіленням військової складової безпеки держави являється поняття «оборона», яке безпосередньо корелюється з правом країни на самооборону (що затверджено як на міжнародному рівні, так і в нормативних документах національних держав) та являється діяльністю, спрямованою на захист існування держави як такої та її суверенітету. Практичне втілення планів, дій і стратегій, спрямованих на захист країни або регіону від внутрішніх або зовнішніх загроз називається оборонною політикою. Оборонна політика включає в себе розгалужений перелік інструментів (зброю, військові сили, дипломатію, політичну та торгову стратегію тощо, які використовуються для захисту суверенітету, територіальної цілісності та національної безпеки країни); стратегію, доктрину, оборонний бюджет; являється величиною, що постійно трансформується у відповідь на зміну внутрішніх та зовнішніх чинників та викликів.

Сьогодні поряд з оборонною політикою активно використовується термін «оборонна дипломатія», яка трактується або як більш розвинуте поняття «військової дипломатії», або як ширший концепт, який включає військову дипломатію, але не обмежується нею. В узагальненому вигляді «оборонну дипломатію» можна визначати як діяльність держави, яка спрямована на мінімізацію ворожнечі між державами та орієнтовану на побудову довіри між ними (перш за все, за допомогою діалогу, впровадження міжнародних законодавчих норм, розвитку прозорості та тривалої співпраці в

сфері оборони між державами). Вона функціонує в рамках міжнародного права, чинних правил та звичаїв дипломатії.

2. В межах нашого дослідження було опрацьовано широке коло наукової літератури, серед якої ми визначили наступні тематичні групи: література, присвячена теоретичним аспектам безпеки та оборони; література, присвячена історії розвитку безпекової стратегії Фінляндії; література, присвячена особливостям трансформації оборонної політики Фінляндії під впливом російсько-української війни. Також робота передбачала залучення великої кількості різноманітних джерел, серед яких міжнародні документи, які визначають правила діяльності держав на міжнародній арені; міжнародні двосторонні договори; чисельні програми, звіти, статистичні матеріали різноманітних державних органів Фінляндії.

Методологія дослідження спиралася на використання широкого кола загально наукових та спеціалізованих методів дослідження задля комплексного вивчення нашої теми.

3. Особливості розвитку фінської оборонної політики після Другої світової війни були пов'язані з геополітичними чинниками, зокрема розташування країни у безпосередній близькості як до західних країн, так і до СРСР. Це змусило Фінляндію в умовах холодної війни формувати свою безпекову політику на принципах нейтральності та балансування. Проявом цього принципу стало підписання «Договору про дружбу, співробітництво та взаємну допомогу» 1948 року між Фінляндією та СРСР, який гарантував, що фінська територія не буде використана західними країнами для наступу на схід, та потенційно мав закласти підґрунтя для сформування фінсько-радянський альянс (однак останнього так і не сталося, бо Фінляндії вдалося зберегти нейтральність).

Фактично під час холодної війни Фінляндія здійснювала дві оборонні стратегії одночасно: в межах першої (офіційно проголошеної) передбачався розвиток добрих відносин з СРСР, в межах другої (не проголошеної офіційно) зусилля спрямовувалися на захист від радянського нападу, а це передбачало,

перш за все, розбудову власної оборонної сфери. З 1960-х років починає поступово реалізовуватися окремі принципи тотальної оборони та абсолютної готовності до кризових ситуацій різних секторів суспільства, у 1970-х роках запрацювали оборонні комітети в парламенті. Подібний курс на підтримку нейтралітету паралельно з розбудовою оборонної галузі мав високий рівень підтримки з боку громадськості.

Закінчення холодної війни та пов'язані з цим міжнародні потрясіння відкрили для Фінляндії двері до європейської інтеграції (в 1995 році країна вступила до ЄС), яка в свою чергу збільшила можливості Фінляндії щодо участі у розробці спільної європейської політики безпеки та оборони, поглиблення співпраці в з НАТО. При цьому фіни відмовилися вступати в НАТО, щоб не погіршувати відносини з Росією та всю атмосферу безпеки в Європі. Натомість Фінляндія віддала перевагу проведенню політики, яка б сприяла зближенню ЄС і Росії, започаткувавши співпрацю в економічних питаннях в енергетиці, туризмі, безпеці кордонів та інших сферах між сторонами. Однак при цьому, на відмінно від західноєвропейських країн, Фінляндія не взяла курс на зменшення військової складової, бо розуміла, що знаходилася велика військова держава – Росія.

Безпекова та оборонна стратегія Фінляндії в XXI столітті спиралася на загальну військову повинність та модель тотальної оборони, яка була вперше формалізована в 2003 році, а потім модернізувалася у 2006, 2010 та 2017 роках. Цей підхід базувався на зростаючій співпраці між різними органами влади, бізнес-спільнотою та третім сектором у боротьбі з широким спектром загроз безпеці (опитування суспільної думки регулярно демонстрували високий рівень готовності фінів захищати свою країну). У оновленому «Законі про сили оборони» 2007 року було виділено три основні блоки в оборонній сфері: військова оборона території та незалежності країни; підтримка всіх інших (не військових) органів влади у виконанні ними визначених завдань безпеки; участь у міжнародному врегулюванні криз.

Після 2014 року актуалізувалося питання інформації та забезпечення інформаційної безпеки, не дивлячись на низький рівень ефективності російської пропаганди в Фінляндії, зокрема через високий рівень освіти населення та відсутність розколів в фінському суспільстві.

4.Повномасштабна війна, розпочала РФ проти України у 2022 році, стала катализатором трансформаційних процесів в оборонній сфері Фінляндії. Фінський уряд майже образу відмовився від нейтральності та взяв курс на вступ до НАТО. Подібну стратегію підтримала і громадськість – рівень підтримки вступу країни до НАТО збільшився приблизно в 2 рази (з 31% в грудні 2021 до 68% в грудні 2022 року). Вже 4 квітня 2023 року Фінляндія стала офіційним членом НАТО, бо ознаменувало стратегічний поворот в безпековому курсі Фінляндії та остаточну відмову від нейтральної політики. Членство Фінляндії в НАТО, з одного боку, збільшило стримуючий оборонний потенціал країни, бо тепер він спирався на потенціал всього альянсу, з іншого боку, потенційно це означало збільшення напруженості на кордоні з Росією.

Петтері Орпо, який вступив на пост прем'єр-міністра в червні 2023 року, в межах своєї програми «Сильна та віддана Фінляндія» основними цілями зовнішньої політики та політики безпеки Фінляндії визначив захист незалежності та територіальної цілісності Фінляндії; уникнення участі у військовому конфлікті; покращення безпеки та добробуту народу Фінляндії; запобігання військовим загрозам і зниження напруженості. Основними структурами, з якими співпрацює Фінляндія в безпековій сфері, визначалися ЄС та НАТО, а зовнішня політика та політика безпеки Росії оголошувалися несумісними з європейською стабільністю та безпекою. Фінляндія засудила вторгнення Росії в Україну, доєдналася до санкцій Європейського Союзу, призупинила частину двосторонньої співпраці з Росією, активно надавала допомогу Україні.

В оприлюдненому у 2024 році «Звіті про зовнішню політику та політику безпеки», який мав ознаменувати «нову еру» в безпековій сфері Фінляндії після її вступу до НАТО, зазначалося, що хоча в даний момент Фінляндія і не

стикається з безпосередньою військовою загрозою, але вона повинна бути готова до того, що Росія може застосувати або погрожувати застосувати військову силу проти Фінляндії.

Розуміючи потенційну загрозу з боку Росії, уряд активізував зусилля щодо поглиблення співпраці зі Сполученими Штатами. У серпні 2022 року Фінляндія почала переговори зі Сполученими Штатами щодо нової двосторонньої «Угоди про співпрацю в галузі оборони» (ДСА), яка була підписана 18 грудня 2023 року міністром оборони Фінляндії Антті Хаккянен і державним секретарем Сполучених Штатів Ентоні Блінкеном, а 1 вересня 2024 року вона набрала чинності. Відповідно до положень Угоди Фінляндія надала американським військовим доступ до 15 своїх військових баз, дозволила США доставляти оборонне обладнання, постачання, матеріали та солдатів до Фінляндії, було передбачено посилення співпраці двох держав (Фінляндії та США) у кризових ситуаціях. Таким чином, нейтральна позиція Фінляндії остаточно залишилася в минулому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про оборону України» від 06.12.1991. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/t193200?an=7&ed=1995_10_17 (дата звернення: 22.09.2024)
2. Сокурєнко В. Оборона як ефективний засіб забезпечення безпеки суспільства та держави. Адміністративне право та процес. 2017. №2. С. 159-166. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/2/32.pdf> (дата звернення: 22.09.2024)
3. Статут Організації Об'єднаних Націй. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf (дата звернення: 22.09.2024)
4. A strong and committed Finland. Programme of Prime Minister Petteri Orpo's Government. 20.06.2023. URL: <https://valtioneuvosto.fi/en/governments/government-programme#/8/0> (дата звернення: 22.09.2024)
5. Agreement Between The United States And Finland. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.ssa.gov/international/Agreement_Pamphlets/documents/Finland.pdf (дата звернення: 22.09.2024)
6. Agreement on defense cooperation between the government of the republic of Finland and the government of the United States of America. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://um.fi/documents/35732/0/DCA%20Finland%20Prime%20English_signed%20%282%29.pdf/7ee50234-1dfd-0014-32c5-4ef3549ea301?t=1702985560563 (дата звернення: 22.09.2024)

7. Apunen O. Silmän politiikkaa. Ulkopoliittinen instituutti 1961–2006. Helsinki: Otava, 2021. URL: <https://researchportal.tuni.fi/en/publications/silm%C3%A4n-politiikkaa-ulkopoliittinen-instituutti-1961-20> (дата звернення: 22.09.2024)
8. Baldwin D. A. The concept of security. Review of International Studies. 1997. № 23. Pp.5-26. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://dbaldwin.scholar.princeton.edu/sites/g/files/toruqf4596/files/dbaldwin/files/baldwin_1997_the_concept_of_security.pdf (дата звернення: 22.09.2024)
9. Bellomo O. Small but Ready: How Finland Has Prepared to Defend Itself. URL: <https://www.pubaffairsbruxelles.eu/opinion-analysis/small-but-ready-how-finland-has-prepared-to-defend-itself/> (дата звернення: 22.09.2024)
10. Bhal J. de Security: An Essentially Contested Concept? 2014. URL: <https://www.e-ir.info/2014/08/24/security-an-essentially-contested-concept/> (дата звернення: 22.09.2024)
11. Blomberg J. Vakauden kaipuu. Kylmän sodan loppu ja Suomi. Porvoo: WSOY, 2011. URL: <https://www.wsoy.fi/kirjat/vakauden-kaipuu/> (дата звернення: 22.09.2024)
12. Booth K. Theory of World Security. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://ir101.co.uk/wp-content/uploads/2018/10/booth-2012-theory-of-world-security-compressed.pdf> (дата звернення: 22.09.2024)
13. Braw E. What Finland can offer NATO. Foreign Policy. 2022. URL: <https://foreignpolicy.com/2022/04/14/what-finland-can-offer-nato/> (дата звернення: 22.09.2024)
14. Brigade-level units. Navy. The Finnish Defence Forces. 21 February 2023. URL: <https://merivoimat.fi/en/navy-units> (дата звернення: 22.09.2024)
15. Brommesson D. Finland's Foreign and Security Policy: From Bridge-Building to the Core of the West. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.ui.se/globalassets/ui>

- .se-eng/publications/ui-publications/2022/ui-brief-no.-5-2022.pdf (дата звернення: 22.09.2024)
16. Bye H.-G. High American Winter Training Activity in Northern Norway and Finnish Lapland. High North News. 2023. URL: <https://www.highnorthnews.com/en/high-american-winter-training-activity-northern-norway-andfinnish-lapland> (дата звернення: 22.09.2024)
17. Chapter Four: Europe. The Military Balance. The International Institute for Strategic Studies. 2023. Pp. 50–149. URL: <https://doi.org/10.1080/04597222.2023.2162716> (дата звернення: 22.09.2024)
18. Cottey A. Forstey A. Reshaping Defense Diplomacy: New Role for Military Cooperation Assistance. Adelphi Paper. Oxford University Press for the International Institute of Strategic Studies. 2004. N 365. URL: <https://durham-repository.worktribe.com/output/1126451/reshaping-defence-diplomacy-new-roles-for-military-co-operation-and-assistance> (дата звернення: 22.09.2024)
19. Cuétara I. de la Helsinki's Helsinki's "underground city" reflects tense position as Russia's Russia's neighbor. ABC News. 12 May 2022. URL: <https://abcnews.go.com/International/helsinkis-underground-city-reflects-tense-position-russiasneighbor/story?id=84668764> (дата звернення: 22.09.2024)
20. Defence Policy Reports. Ministry of Defence. URL: https://www.defmin.fi/en/themes/defence_policy_reports#e96fc406 (дата звернення: 22.09.2024)
21. Dodd T., Oakes M. The Strategic Defence Review White Paper. Research Paper 89/91. House of Commons Library, International Affairs and Defence Section. 1998. URL: <http://parliament.uk> (дата звернення: 22.09.2024)
22. Drab L. Defence diplomacy – an important tool for the implementation of foreign policy and security of the state. Security and Defence Quarterly. 2018. №20(3). Pp.57-71. URL: <https://securityanddefence.pl/Defence-diplomacy-an-important-tool-for-the-implementation-of-foreign-policy-and,103330,0,2.html> (дата звернення: 22.09.2024)

23. Edmonds M., Mills G. Beyond the Horizon: Defence, Diplomacy and South Africa's Naval Opportunities. South African Institute of International Affairs and the Centre for Defence and International Security Studies. Johannesburg. 1998. URL: <https://www.abebooks.com/9781874890867/Beyond-Horizon-Defence-Diplomacy-South-9781874899/plp> (дата звернення: 22.09.2024)
24. Elonheimo T. Comprehensive Security Approach in Response to Russian Hybrid Warfare. Strategic Studies Quarterly. 2021. №15(3). Pp. 113–137. URL: <https://www.jstor.org/stable/48618299> (дата звернення: 22.09.2024)
25. Feldman D. Evolution of Finland's Security Strategy in Response to the Russia-Ukraine War. 22.02.2024. URL: <https://www.internationalaffairs.org.au/australianoutlook/evolution-of-finlands-security-strategy-in-response-to-the-russia-ukraine-war/> (дата звернення: 22.09.2024)
26. Finland as an actor in the EU's Common Foreign and Security Policy. Ministry for Foreign Affairs of Finland. URL: <https://um.fi/eu-s-common-foreign-and-security-policy-utp> (дата звернення: 22.09.2024)
27. Finland would have delivered to Ukraine six HA-180 6x6 armored vehicles. Army Recognition. 21 February 2023. URL: https://www.armyrecognition.com/defense_news_september_2022_global_security_army_industry/finland_and_would_have_delivered_to_ukraine_six_ha-180_6x6_armored_vehicles.html (дата звернення: 22.09.2024)
28. Finland's membership in NATO. Ministry for Foreign Affairs of Finland. URL: <https://um.fi/finlands-membership-in-nato> (дата звернення: 22.09.2024)
29. Finnish security and defence policy 2001 report by the government to parliament on 13 June 2001. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.defmin.fi/files/1149/InEnglish.pdf> (дата звернення: 22.09.2024)
30. Finnish Security and Defence Policy 2004. Prime Minister's Office: Publications. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.defmin.fi/files/1149/InEnglish.pdf>

- extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.defmin.fi/files/311/2574_2160_English_White_paper_2004_1_.pdf (дата звернення: 22.09.2024)
31. Foreign intelligence and influence operations. Finnish Security and Intelligence Service (SUPO). 2023. URL: <https://supo.fi/en/intelligence-and-influence-operations> (дата звернення: 22.09.2024)
32. Gao C. Why The Leopard 2 Tank Can Win Any Battle (This Is No U.S. Tank). The National Interest. 2022. URL: <https://nationalinterest.org/blog/reboot/why-leopard-2-tank-can-win-any-battle-no-us-tank-164504> (дата звернення: 22.09.2024)
33. Garreau J. Weaponized Narrative Is the New Battlespace. Defense One. 3 January 2017. URL: <https://www.defenseone.com/ideas/2017/01/weaponized-narrative-new-battlespace/134284/> (дата звернення: 22.09.2024)
34. Government report on Finnish foreign and security policy. 2024. URL: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/165723> (дата звернення: 22.09.2024)
35. Holma H. Puolustusvoimat. Kansainvälistä sotilaallista yhteistoimintaa. Tampere: Omakustanne, 2012. URL: <https://www.finna.fi/Record/uef.9911158323705966> (дата звернення: 22.09.2024)
36. HX Program – new fighters for Finland by 2025. Finnish Ministry of Defence. 2023. URL: https://www.defmin.fi/en/frontpage/administrative_branch/strategic_capability_projects/hx_fighter_program/hx_fighter_program#02c7850d (дата звернення: 22.09.2024)
37. Hybrid CoE – The European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats. 2023. URL: <https://www.hybridcoe.fi/who-what-and-how/> (дата звернення: 22.09.2024)
38. Kanninen E. Suomen puolustusvoimien toisen maailmansodan jälkeiset sotavarustehankinnat ja niihin liittyvät poliittiset päätökset. Tiede ja ase. 1988. N 46. Pp. 5–25.

39. Kekäle P. MTS Tutkimukset 1990–1997. Helsinki: Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta, 1998. URL: <https://data.nationallibrary.fi/bib/me/W00018728900> (дата звернення: 22.09.2024)
40. Kiouisi D. Traditional and non-traditional approaches to security: point of convergence and divergentce. URL: <https://greekdiplomaticlife.com/2019/07/15/traditional-and-%CE%BDon-traditional-approaches-to-security-points-of-convergence-and-divergence/> (дата звернення: 22.09.2024)
41. Kupiecki R. Dyplomacja obronna – próba konceptualizacji. Dyplomacja i Bezpieczeństwo. 2017. №1. URL: <https://repozytorium.uni.wroc.pl/dlibra/publication/84096/edition/79651/dyplomacja-obronna-proba-konceptualizacji-kupiecki-robert> (дата звернення: 22.09.2024)
42. Kuusela J. Adapting finnish defence to nato membership and the changed security situation. URL: <https://helsinkisecurityforum.fi/news/adapting-finnish-defence-to-nato-membership-and-changed-security-situation/> (дата звернення: 22.09.2024)
43. Lawrence M. Three Approaches to Security: Prevention, Protection, and Resilience. 2013. URL: <https://www.ssrresourcecentre.org/2013/02/04/three-approaches-to-security-prevention-protection-and-resilience/> (дата звернення: 22.09.2024)
44. Michalski A., Brommesson D., Ekengren A.-M. Small states and the dilemma of geopolitics: role change in Finland and Sweden. International Affairs. January 2024. Volume 100. Issue 1. Pp. 139–157. URL: <https://academic.oup.com/ia/article/100/1/139/7506710> (дата звернення: 22.09.2024)
45. Muzorori R. Comparison of Theoretical Approaches to Security: Realism, Constructivism, and Liberalism. URL:

- https://www.academia.edu/38212529/Comparison_of_Theoretical_Approaches_to_Security_pdf (дата звернення: 22.09.2024)
46. Nezirevic L. Finland approves defense agreement with US. 01.07.2024. URL: <https://www.aa.com.tr/en/americas/finland-approves-defense-agreement-with-us/3263235> (дата звернення: 22.09.2024)
47. Nokkala A. It Is About Protection. Defence in Finland's Steps to NATO. *Studia Europejskie – Studies in European Affairs*. 2022. №4. Pp. 39-72. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://journalse.com/pliki/pw/4-2022-Nokkala.pdf> (дата звернення: 22.09.2024)
48. North Atlantic Treaty Organisation. Ministry for Foreign Affairs of Finland. URL: <https://um.fi/north-atlantic-treaty-organisation> (дата звернення: 22.09.2024)
49. Nwabueze N. M. Security theories: a critical analysis. 2023. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/security-theories-critical-analysis-ndudi-nwabueze> (дата звернення: 22.09.2024)
50. Penttilä R.E.J., Karvinen, J. Pitkä tie Natoon. Helsinki: Otava, 2022. 318 p. URL: <https://otava.kauppakv.fi/sivu/tuote/pitka-tie-natoon/4270583> (дата звернення: 22.09.2024)
51. Pesu M. Koskiveneellä kohti valtavirtaa: Suomen puolustuspolitiikka kylmän sodan lopusta 2010-luvun kiristyneeseen turvallisuusympäristöön. Julkaisuja. 2017. Vol. 1, Helsinki: Puolustusministeriö.
52. Pillai H. A new era of Finnish foreign policy begins. 19 December 2022. URL: <https://www.cer.eu/insights/new-era-finnish-foreign-policy-begins> (дата звернення: 22.09.2024)
53. Plessis A. Defence Diplomacy Conceptual and Practical Dimension with Specific Reference to South Africa. Department of Political Sciences. University of Pretoria, Pretoria. 2008. URL: <https://repository.up.ac.za/handle/2263/10381> (дата звернення: 22.09.2024)

54. Population Information System. Digital and Population Data Services Agency. 21 February 2023. URL: <https://dvv.fi/en/populationinformation-system> (дата звернення: 22.09.2024)
55. Prayitno A., Rudiyanto, Sutrisno E. The implementation of national defense policy: understanding the concept in the millennial era. *Journal of law and sustainable developmen.* V.12, №1. Pp. 01-17. URL: <https://ojs.journalsdg.org/jlss/article/view/2353/1462> (дата звернення: 22.09.2024)
56. Raitasalo J. Finnish Defense "Left of Bang". *PRISM.* 2023. Vol. 10, No. 2. URL: <https://ndupress.ndu.edu/Media/News/News-Article-View/Article/3323915/finnish-defense-left-of-bang/> (дата звернення: 22.09.2024)
57. Raunio T. Finnish Foreign Policy: Pragmatic Adjustment to a Changing World Order. URL: https://www.academia.edu/66308896/Finnish_Foreign_Policy_Pragmatic_Adjustment_to_a_Changing_World_Order (дата звернення: 22.09.2024)
58. Riantoko D., Prasajo E. The Evolution of Defense Policies: Trends and Factors Shaping National Strategies. *International Journal Of Humanities Education and Social Sciences.* 2023. №3 (1). Pp.131-142. URL: https://www.researchgate.net/publication/373605246_The_Evolution_of_Defense_Policies_Trends_and_Factors_Shaping_National_Strategies (дата звернення: 22.09.2024)
59. Roiko-Jokela H., Roiko-Jokela T., Mangeloja E. Readiness Through International Cooperation: Finnish Defence Industrial Strategy in Changing Operational Environment from the Mid-1990s to the Early 2020s. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10242694.2024.2385392#d1e366> (дата звернення: 22.09.2024)
60. Salminen P. Puolueettomuuden nimeen: Sotilasjohto Kekkonen linjalla ja sen sivussa 1961–1966. Helsinki: Kustannus Oy Suomen Mies, 1995. 389 p. URL: <https://www.antikvariaatti.net/tuotteet/1239106> (дата звернення: 22.09.2024)

61. Salminen P. Finland's Comprehensive and Military Defence doctrines responding to Emerging threats and new technologies. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.osce.org/files/f/documents/0/3/78104.pdf (дата звернення: 22.09.2024)
62. Soltani F., Yusoff M. A. Concept of Security in the Theoretical Approaches. Research Journal of International Studies. October 2012. Issue 24. Pp. 7-17. URL: https://www.researchgate.net/publication/261177640_Concept_of_Security_in_the_Theoretical_Approaches (дата звернення: 22.09.2024)
63. Suomalaisten mielipiteitä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta maanpuolustuksesta ja turvallisuudesta. MTS. 2022. URL: https://www.defmin.fi/files/5404/Suomalaisten_mielipiteita_ulko-_ja_turvallisuuspolitiikasta_maanpuolustuksesta_ja_turvallisuudesta.pdf (дата звернення: 22.09.2024)
64. Sutor J. Leksykon dyplomacyjny. LexisNexis, Warsaw. 2005. URL: https://biblioteka.wsb.poznan.pl/3663100161863/sutor-julian/leksykon-dyplomacyjny?internalNav=1&bibFilter=366&_lang=uk (дата звернення: 22.09.2024)
65. Svensson G. Living in uncertainty, how being neighbours with Russia affects Finland security policies/ URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1739153/FULLTEXT01.pdf (дата звернення: 22.09.2024)
66. Szymański Piotr. With Russia Right across the border Finland's security policy. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://aei.pitt.edu/94234/1/with_russia_right_across_the_border_net.pdf (дата звернення: 22.09.2024)
67. The Advisory Board For Defence Information. Finns' Opinions On Foreign and Security Policy, National Defence and Security. Helsinki: Ministry of Defence. 2017. URL:

- https://defmin.fi/files/4062/Finns_opinions_on_Foreign_and_Security_Policy_National_defence_and_security_november_2017.pdf (дата звернення: 22.09.2024)
68. The Common Security and Defence Policy (CSDP). URL: [https://www.european-cyber-defence-policy.com/Common_Security_Defence_Policy_\(CSDP\).html](https://www.european-cyber-defence-policy.com/Common_Security_Defence_Policy_(CSDP).html) (дата звернення: 22.09.2024)
69. The new multi-role corvettes are the most suitable surface combatants for Finland. Finnish Ministry of Defence. 2023. URL: https://www.defmin.fi/en/frontpage/administrative_branch/strategic_capability_projects/squadron_2020/squadron_2020/the_new_multi-role_corvettes#02c7850d (дата звернення: 22.09.2024)
70. The United States and Finland signed a Defense Cooperation Agreement on December 18, 2023. U.S. Embassy in Finland. URL: <https://fi.usembassy.gov/the-united-states-and-finland-signed-a-defense-cooperation-agreement-on-december-18-2023/> (дата звернення: 22.09.2024)
71. Total Defense – a brief introduction on the concepts in Finland, Norway and Sweden and possible adaptation for Germany. URL: <https://vernetztesicherheit.de/total-defense-a-brief-introduction-on-the-concepts-in-finland-norway-and-sweden-and-possible-adaptation-for-germany/> (дата звернення: 22.09.2024)
72. Ulkoministeriö. URL: <https://um.fi/defence-cooperation-agreement-with-the-united-states-dca> (дата звернення: 22.09.2024)
73. US soldiers to Utti Jaeger Regiment's Regiment's exercises. The Finnish Defence Forces. 22 June 2022. URL: <https://maavoimat.fi/en/-/us-soldiers-to-utti-jaeger-regiment-s-exercises> (дата звернення: 22.09.2024)
74. Valtioneuvoston kanslia. Valtioneuvosto. URL: <http://vnk.fi/julkaisu?pubid=2205> (дата звернення: 22.09.2024)
75. Visuri P. Idän ja lännen välissä – puolustuspolitiikka presidentti Kekkonen kaudella. Espoo, Helsinki: Fenix-Kustamus; Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitos, 2010. 287 p. URL: <https://www.antikvaari.fi/teos/idan-ja-lannen-valissa>

- lannen-valissa-puolustuspolitiikka-preside/62a304ceea1ec176c367469?srsltid=AfmBOooYk64WFONPU73d8MhiGUWn4MCWYZjms8D5KT0VQS2wkdacDnLg (дата звернення: 22.09.2024)
76. Visuri P. Paasikiven Suomi suurvaltojen puristuksessa 1944–1947. Jyväskylä: Docendo, 2015. 280 p. URL: <https://www.antikvaari.fi/teos/paasikiven-suomi-suurvaltojen-puristuksessa-1944-1/63fa3434c15aebfae4628d94?srsltid=AfmBOopMhoKLzDJynIHR2Tr2UqPxANh0Y2UjH-KnVJSqrJIj1cljxX7> (дата звернення: 22.09.2024)
77. WIN/Gallup International's Global Survey Shows Three in Five Willing to Fight for Their Country. Gallup International. 7 May 2015. URL: <https://www.gallup-international.bg/en/33483/win-gallup-internationals-global-survey-shows-three-in-five-willing-to-fight-for-their-country/> (дата звернення: 22.09.2024)
78. Winger G. The Velvet Gauntlet: A Theory of Defense Diplomacy. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://files.iwm.at/jvfc/33_10_Winger.pdf (дата звернення: 22.09.2024)